De bi-beweging in Nederland: Ontwikkelingen en ervaringen van vooraanstaande bi-activisten sinds de jaren ’90

dr. Emiel Maliepaard

Kennisinstituut
voor Emancipatie en
Vrouwengeschiedenis
atria

Amsterdam, september 2019

Atria, kennisinstituut voor emancipatie en vrouwengeschiedenis
Vijzelstraat 20, 1017 HK Amsterdam
T: 020 30 31 500
E: secr@atria.nl
W: atria.nl

Foto omslag: Poster voor ledenwerving voor de vereniging Landelijk Netwerk Biseksualiteit (LNBi), © onbekend, Collectie IAV-Atria

Inhoudsopgave

1. Introductie
2. Methoden
3. Uitkomsten
    3.1) Kennismaking met biseksuele organisaties
    3.2) Functies
    3.3) Persoonlijke doelen om actief te worden
    3.4) Bi-beweging als bi-gemeenschap?
    3.5) Overlap met andere scenes?
    3.6) Wat heeft het opgebracht?
    3.7) Blik op de toekomst en tips
4. Discussie en aanbevelingen
5. Bibliografie

1. Introductie

Recentelijk is geconcludeerd dat veel biseksuelen niet op de hoogte zijn van een biseksuele gemeenschap of organisaties voor biseksuelen in Nederland (Maliepaard, 2017a). Hoewel biseksuele organisaties – of de Nederlandse bi-beweging – niet zo'n lange traditie hebben vergeleken met organisaties voor homoseksuele mannen en lesbische vrouwen, zijn biseksuelen al lang actief in dergelijke Nederlandse organisaties en de homorechtenbeweging (Van Alphen, 2017). Ook in het buitenland hebben biseksuele activisten een voortrekkersrol gespeeld in de homorechtenbeweging, te denken valt aan de Amerikaanse biseksuele, en polyamoreuze, activiste Brenda Howard die de *Mother of Pride* wordt genoemd vanwege haar organiserende en coördinerende rol tijdens de eerste Pride naar aanleiding van de arrestaties in de *Stonewall Inn*.

Ook in internationale studies wordt geconcludeerd dat veel biseksuelen geen toegang hebben tot een gemeenschap die hen ondersteunt in hun biseksualiteit (Ross et al., 2018; Rust, 2000). De vraag bestaat echter wat een biseksuele gemeenschap is. In haar studie naar LHBT-gemeenschappen somt Formby (2017) een viertal mogelijke ideeën op van een gemeenschap. Ten eerste, het idee dat een gemeenschap een groep mensen is die op dichte nabijheid van elkaar samenleeft. In de brede samenleving zou dit bijvoorbeeld een buurt, wijk of dorp kunnen zijn, wat betreft LHBT-gemeenschappen wordt er vooral gerefereerd aan *gaybourhoods*: gebieden met een grote concentratie LHBT personen en voorzieningen (Brown, 2014; Knopp, 2007). Enkele bekende voorbeelden hiervan zijn Kemptown in Brighton & Hove (Browne & Bakshi, 2013), Le Marais in Parijs (Sibalis, 2004) en Castro in San Francisco.

Een tweede idee is een gemeenschap gebaseerd op identificatie met bepaalde mensen, culturen, normen en waarden Het gaat hierbij om een gevoel van "thuishoren" of "thuisvoelen" in een bepaalde gemeenschap. Binnen dit idee is het belangrijk dat mensen elkaar daadwerkelijk ontmoeten. Sociale interacties met andere LHBT-personen vormen, aldus Formby, de kern tot identificatie met een LHBT gemeenschap.

Een derde idee is een verbeelde gemeenschap (*imagined community*) waarbij vooral het *idee* dat iemand onderdeel is van een gemeenschap belangrijk is (Anderson, 2006). Aangaande een LHBT-gemeenschap zou dit kunnen gaan om een band met andere LHBT personen, die wordt gevoed door het idee dat andere LHBT personen ook stigma, vooroordelen of discriminatie ervaren; het idee dus dat er gedeelde ervaringen zijn. Sociale interacties met andere LHBT-personen vormt hier niet de kern.

Tot slot zijn er nog meer persoonlijke gemeenschappen waarbij het vooral gaat om de sociale netwerken van individuen die een gemeenschap vormen, bijvoorbeeld een gemeenschap van LHBT-vrienden. Binnen alle bovengenoemde ideeën van een gemeenschap kunnen doelgroeporganisaties een voorname rol spelen, bijvoorbeeld door het organiseren van evenementen of praatgroepen voor biseksuelen of het creëren van een beeld van één gemeenschap van mensen die zich seksueel en/of emotioneel aangetrokken voelen tot mensen van meerdere geslachten c.q. genders.

In Nederland kennen we op dit moment één nationale organisatie, namelijk het Landelijk Netwerk Biseksualiteit (LNBi) welke al meer dan 25 jaar actief is. Eerst als een vereniging, en vanaf december 2011 als stichting voor biseksuelen in Nederland. Deze organisatie zal echter binnenkort opgaan in het *People Pride Platform*.[1] Een andere organisatie, reeds lange tijd opgeheven, was de Stichting

[1] Persoonlijke communicatie met LNBi.

Bisexualiteit Nederland welke vooral onderzoek, kennisvermeerdering en –deling als doel had. Deze organisatie organiseerde bijvoorbeeld discussiemiddagen genaamd Bi-Salon. Twee belangrijke personen binnen deze stichting waren Hannie Hansson, die onder andere het boek *Biseksuele Levens in Nederland* (Hansson, 1990) op haar naam heeft staan, en Jeroen Tieges, de "vermoedelijk eerste bi-doctorandus."[2]

Op lokaal c.q. regionaal niveau zijn er ook een aantal organisaties geweest die zich specifiek richtten op het faciliteren van ontmoetingen en sociale contacten tussen biseksuele personen. Een blik op de organisaties die genoemd worden in Bi-Nieuws (2002a, 2002b): Gobi (Nijmegen) Bi Kring De Samenkomst (Tilburg), Rotterdam Bi!, The Way to Bi (Rotterdam), BiDo (Tilburg), Amsterdam Butterfly Projekt, de Bigenoten (Deventer), Weesbi (Drachten) en Dark Passions (Goirle). Een aantal van deze organisaties richtte zich voornamelijk op biseksuele vrouwen (bijv. Amsterdam Butterfly Projekt, The Way to Bi en Weesbi), maar veel organisaties waren ook gemengd of organiseerden activiteiten voor mannen en vrouwen. Soms binnen een bepaalde leeftijdscategorie zoals The Way to Bi die zich richtte op bi-meiden tussen de 18 en 25 jaar. Daarnaast waren er ook activiteiten omhangen door bepaalde thema's; zo organiseerde Dark Passions gemiddeld één keer per maand een gespreksavond voor biseksuelen over SM.

Stichting De Kringen had ook verscheidene bi-kringen in Nederland, bijvoorbeeld in de Achterhoek (Borculo-Doetinchem-Winterswijk), Amersfoort (Eemland), Amsterdam, Arnhem, Den Haag, Groningen/Drenthe en Utrecht. Er wordt verder ook gewag gemaakt van Bi Cafés in Amsterdam, Midden-Zeeland, Nijmegen en Zoetermeer, regelmatig georganiseerd in/door het COC. Ook in de jaren '90 waren er gespreksgroepen in Amsterdam (bijv. Werkgroep biseksualiteit Amsterdam), Gelderland (niet gespecificeerd), Haarlem (Bi-Kafé), Overijssel (niet gespecificeerd), en Rotterdam (Bi-Nieuws, 1992). Tot slot waren er in de jaren '90 en '00 ook nog een aantal organisaties die zich richtten op lesbische *en* biseksuele vrouwen en groepen die zich richten op homoseksuele *en* biseksuele mannen en werden er evenementen (niet zelden met een erotisch karakter) genoemd voor deze doelgroepen in Bi-Nieuws.

Anno 2019 is het biseksuele landschap een stuk kleiner. Recentelijk is de stichting Bi+ Nederland opgericht. Er wordt maandelijks nog een Bi-Café georganiseerd in Nijmegen (onder de vlag van COC Regio Nijmegen) een Bi Bar in Arnhem (COC Midden-Gelderland), de vrouwengroep Bijou heeft haar achterban in de regio Zuid-Holland, en de Bigroep Amsterdam komt nog maandelijks bijeen.[3] De Kringen heeft op dit moment geen kringen meer specifiek voor biseksuele personen.[4] Daarnaast bestaat er nog een enkele organisatie die zich niet specifiek richten op biseksuelen maar wel (mede) zijn ontstaan uit biseksueel activisme zoals de maandelijkse *Queer aan Zee* bijeenkomsten in Den Haag.

Vanuit internationale literatuur wordt duidelijk dat biseksuele organisaties een belangrijke rol kunnen spelen voor de zichtbaarheid en acceptatie van biseksualiteit in de maatschappij, maar ook voor bewustwording en het ondersteunen van biseksuele individuen (Bowes-Catton et al., 2011; Eadie, 1993; Monro, 2015, Voss et al., 2014). Reeds in 1993, in een hoofdstuk over *bisexual politics*, beargumenteerde Eadie (1993) dat biseksuele gemeenschappen c.q. omgevingen nodig zijn vanwege drie (onderling verbonden) redenen. Ten eerste, het zijn omgevingen die vrij zijn van

[2] Aldus het *In Memoriam van* Jeroen Tieges in Bi-Nieuws uit 2005.
[3] Persoonlijke communicatie met Bigroep Amsterdam.
[4] Persoonlijke communicatie met Stichting De Kringen.

heteronormatieve en mononormatieve machtsstructuren waardoor deze gemeenschappen ruimte kunnen bieden voor zelfontplooiing. Daarnaast zijn het plekken om onder gelijkgestemden ervaringen uit te wisselen en politieke agenda's op te stellen. Het zijn dus omgevingen die kunnen bijdragen aan het vormen van een brede bi-beweging. Tot slot zijn gemeenschappen nodig waar men vrij van angst en onzekerheid veroorzaakt door dominante groepen (lees heteroseksuelen, homoseksuelen en lesbiennes) kan leven. Met andere woorden, ze voorzien in een behoefte van een veilige haven voor biseksuele personen.

Hoewel dit natuurlijk een utopische voorstelling is van biseksuele gemeenschappen laat dit zien dat er zeker behoefte is aan een plek waar biseksuele personen zich vrij kunnen voelen, zich kunnen ontplooien, sociale contacten kunnen opdoen met gelijkgestemden en kunnen werken aan een biseksuele beweging (op nationaal en lokaal niveau).

Heteronormatief refereert aan een maatschappelijk aanvaarde en geïnstitutionaliseerde overtuiging dat heteroseksualiteit *de* natuurlijke seksuele voorkeur is en er een heteroseksueel ideaalbeeld is: Een man en vrouw die een duurzame exclusieve romantische en seksuele relatie hebben.
Mononormatief refereert aan een maatschappelijk aanvaarde en geïnstitutionaliseerde overtuiging dat men maar op één geslacht kan vallen en dat dit niet veranderlijk is; bovendien wordt iemands seksuele identiteit bepaald aan de hand van het geslacht van iemands partner.

Surya Monro (2015) beschrijft in haar boek *Bisexuality: Identities, Politics, and Theories* de Britse (georganiseerde) biseksuele gemeenschap als een gemeenschap met bepaalde gedeelde normen, waarden en gedragingen. Voorbeelden hiervan zijn de nadruk op het zorgen voor elkaar, ondersteunen van elkaar en openheid voor diversiteit. De biseksuele gemeenschappen vormen een veilige haven voor biseksuele personen, maar bieden vooral ook een *thuis* aan biseksuele personen[5] (Bowes-Catton et al., 2011; Voss et al., 2014).

Daar waar voor homoseksuele en lesbische personen een groot aantal organisaties actief zijn en er eveneens een aantal fysieke plekken bestaan zoals uitgaansgelegenheden die zich specifiek richten op homoseksuele en lesbische personen zijn deze er niet voor biseksuele personen (Maliepaard, 2018a). In de afwezigheid van dergelijke vaste plekken bieden de activiteiten die georganiseerd worden door de biseksuele organisaties een tijdelijk thuis (Bowes-Catton et al., 2011) of zelfs een *Bitopia* voor hun bezoekers (Formby, 2017). Er wordt verder gesuggereerd in Brits onderzoek dat dergelijke tijdelijke evenementen zoals een *BiCon* (*Bisexual Conference:* meerdaags evenement bestaande uit workshops, panelsessies en feesten) of *BiFest* (*Bisexual Fest:* een ééndaags evenement), vanwege de afwezigheid van fysieke plaatsen die zich specifiek richten op biseksuele personen, het equivalent zijn van de structurele en fysieke ontmoetingsplaatsen voor homoseksuele mannen en lesbische vrouwen (Voss et al., 2014).

Onderzoek naar de biseksuele gemeenschap(pen) of organisaties in Nederland bestaat nog niet. Wel vermoeden Van Lisdonk en Keuzenkamp (2017) dat een biseksuele gemeenschap een belangrijke rol kan spelen in de maatschappelijke en politieke erkenning en zichtbaarheid van biseksualiteit in Nederland; in soortgelijke bewoordingen is beargumenteerd dat juist een gemeenschap, in

[5] Internationaal onderzoek laat wel zien dat niet elke biseksuele persoon zich thuis voelt in de biseksuele gemeenschap. Te denken valt aan sommige biculturele biseksuelen, religieuze biseksuelen en biseksuelen met niet-linkse politieke voorkeuren (Applebee, 2015; Monro, 2015). Bovendien is het niet altijd mogelijk voor mensen met een laag inkomen om naar een activiteit of evenement te komen.

tegenstelling tot individuen, biseksualiteit hoger op de beleidsagenda kan zetten (Maliepaard, 2015). Onderzoek naar de Nederlandse bi-beweging kan een bijdrage leveren aan deze kennislacune door inzicht te bieden in wat biseksuele organisaties en activisten betekend hebben voor individuele personen en op maatschappelijk en politiek vlak.

In dit onderzoek heb ik met 9 individuen gesproken die een belangrijke rol hebben gespeeld in de ontwikkeling van biseksuele organisaties in Nederland waarbij de nadruk lag op nationale organisaties. De interviews gingen vooral over hun persoonlijke drijfveren, doelen en ervaringen binnen het biseksueel activisme. Daarnaast is er ook expliciet gevraagd naar ervaringen met bestaande Nederlandse LHBT+-organisaties, bijvoorbeeld in samenwerkingsverbanden, om meer inzicht te krijgen in de overeenkomsten en verschillen met andere Nederlandse LHBT+-organisaties.

De belangrijkste vragen die in dit onderzoek worden behandeld zijn:
1) Welke redenen liggen ten grondslag aan de keuzes om (actief) deel uit te maken van Nederlandse biseksuele organisaties en/of bi-activisme?
2) Hoe hebben de belangrijke bi-activisten hun tijd binnen biseksuele organisaties en/of het bi-activisme ervaren?
3) Wat zijn de percepties van de bi-activisten over biseksuele organisaties en/of bi-activisme?
4) Hoe is de bi-beweging te positioneren ten opzien van de homoseksuele en lesbische beweging en andere aanverwante gemeenschappen?

2. Methoden

Deze rapportage is gebaseerd op interviews met 9 belangrijke personen[6] die onderdeel zijn geweest van de Nederlandse biseksuele gemeenschap(pen) c.q. organisaties. Het gaat om mensen die over meerdere jaren in het bestuur hebben gezeten van het Landelijk Netwerk Biseksualiteit en/of echte beeldvangers zijn (geweest) voor biseksueel Nederland sinds begin jaren '90 en tot circa 2017. Voor dit onderzoek is er dus niet met mensen gesproken die "alleen" op lokaal niveau een gespreksgroep hebben geleid of bijvoorbeeld maandelijks een Bi-Café runden.

Werving

Het aantal biseksuele organisaties op nationaal niveau is zeer beperkt, vandaar dat het vrij makkelijk is om een aantal belangrijke personen te identificeren. Vanwege het beperkte bi-activisme in Nederland is het eveneens vrij makkelijk om hier de belangrijkste personen te identificeren. De auteur staat sinds 2012 in contact met het Landelijk Netwerk Biseksualiteit en heeft daardoor een duidelijk beeld van de belangrijke personen sinds 2012. Door gesprekken met biseksuele activisten en door de interviews is duidelijk welke personen mogelijkerwijs een belangrijke rol hebben gespeeld binnen het bi-activisme.

Een wat meer arbitrair criterium is de vraag hoe lang iemand betrokken moet zijn bij biseksuele organisaties voordat diegene kan worden gekarakteriseerd als een belangrijk persoon c.q. sterkhouder. Hierbij is gekozen voor een termijn van minimaal vijf jaar actief in één of meerdere rollen, waarbij het zijn van beeldvanger eveneens een rol is. Dit tijdsbestek is gekozen om inderdaad zeker te zijn dat participanten veel en rijke informatie hebben over het bi-activisme in Nederland en kunnen praten over ontwikkelingen over lange(re) tijd. Niet verrassend, alle participanten zijn sowieso ouder dan 40 jaar.

> Concluderend, de werving van deelnemers is puur gebaseerd op een doelgerichte steekproeftrekking. Alle benaderde personen zijn geïnterviewd.

Onderzoeksmethode

Dit onderzoek gebruikt een *life (hi)story* methode om data te verzamelen. Een *life (hi)story* methode is een door antropologen veel gebruikte methode om inzicht te krijgen in de relatie tussen de mens en diens omgeving maar ook om inzicht te krijgen hoe mensen betekenis geven aan hun leven en allerlei fenomenen. Mensen denken in verhalen, spreken in verhalen en betekenis geven aan (alledaagse) activiteiten door verhalen (Atkinson, 2002). Participanten wordt binnen deze methode vaak gevraagd om betekenis te geven aan hun leven, maar vaak ook aan een bepaald onderdeel van hun leven. In dit onderzoek is gevraagd om betekenis te geven aan hun participatie in de georganiseerde biseksuele gemeenschappen door het vertellen van hun ervaringen en te reflecteren op deze ervaringen. *Life (hi)story* interviews zijn doorgaans diepgaande interviews waarin vooral de participant aan het woord is. Het is *hun* verhaal, *hun* werkelijkheid.

Een *life (hi)story* interview kent ook een andere dynamiek tussen onderzoeker en participant dan een (semi)gestructureerd interview. Daar waar de interviewer normaliter een meer sturende rol heeft en kijkt naar wat belangrijk is voor de beantwoording van de onderzoeksvragen, zal de rol van de onderzoeker binnen een *life (hi)story* methode zich vooral beperken tot het begeleiden van het gesprek. De participant bepaalt grotendeels waar het verhaal heengaan en wat voor hem/haar

[6] In deze rapportage wordt, ter afwisseling, de term "sterkhouders" gebruikt. Een sterkhouder is een drijvende kracht of leider binnen een organisatie, team of beweging.

belangrijk is. Vanzelfsprekend is er ook een topiclijst gemaakt met de belangrijkste vragen van het onderzoek welke de interviewer sowieso wilde bespreken.

In totaal zijn er 9 individuen geïnterviewd voor dit onderzoek. Het kortste interview duurde 1 uur en 7 minuten, het langste interview duurde 1 uur en 53 minuten. Het gemiddelde van de interviews ligt op de anderhalf uur.

Analyse

De analysemethode van dit onderzoek is een inductieve analyse. Bij deze vorm van analyse worden er onderwerpen gedestilleerd uit de verzamelde data (lees: de interviews). Gelijkend een thematische analyse bestaat een inductieve analyse in feite uit drie fases: bekend raken met de interviewdata en veldnoten door het veelvuldig doorlezen van de interview-transcripten, het opschrijven van initiële ideeën en concepten en het identificeren, reviewen en definiëren van thema's (Braun & Clarke, 2006). Hoewel de data-analyse vooral inductief van aard is, zijn er echter ook vanuit bestaande onderzoeken (m.n. Formby, 2017; Monro, 2015) een aantal thema's geïdentificeerd die ook opgenomen zijn in de topiclijst.

De verhalen en betekenisgeving van de participanten zijn leidend, echter wordt er ook gebruik gemaakt van eerdere onderzoeksresultaten om de interviewdata te interpreteren en te analyseren.

Ethiek

De interviews zijn afgenomen bij de participant thuis of in een lunchroom/café. In de communicatie met de participant is gevraagd naar een goede locatie voor een interview met als enige wens dat het niet al te lawaaierig zou zijn in verband met het opnemen van de interviews. Deelnemers aan dit onderzoek hebben allen na afloop van het interview goedkeuring verleend voor het gebruik van de interviewdata voor onderzoek.

De participanten zijn geïnterviewd op basis van anonimiteit. Het is echter lastig om anonimiteit te waarborgen in onderzoek onder een populatie die in zijn algemeenheid klein is. In een eerdere publicatie is de Nederlandse georganiseerde biseksuele gemeenschap als zeer klein beoordeeld (Maliepaard, 2017a) wat het lastig maakt om geen informatie te publiceren die kan leiden tot identificatie van de participant. De deelnemers aan dit onderzoek is beloofd om indien er quotes gebruikt worden, toestemming te vragen voor het gebruik van de quote. De auteur van deze rapportage is tot slot ook op de hoogte van mogelijke gevoeligheden en heeft als uitgangspunt van deze publicatie dat nieuwe gevoeligheden voorkomen moeten worden.

De gebruikte namen in het empirisch hoofdstuk zijn pseudoniemen. De gebruikte quotes zijn licht herschreven voor de leesbaarheid.

Beperkingen

Dit onderzoek is beperkt tot interviews met 9 personen die een belangrijke rol hebben gespeeld, of soms nog spelen, in Nederlandse bi-organisaties en activisme. Deze rapportage is dus grotendeels gebaseerd op de persoonlijke ervaringen en betekenisgeving van deze personen. Er is bijvoorbeeld niet gesproken met bezoekers van de jaarlijkse Holland BiCons of van andere activiteiten c.q. evenementen die georganiseerd zijn geweest door het Landelijk Netwerk Biseksualiteit en andere bi-organisaties in Nederland. Dit onderzoek heeft daarom niet als doel om te generaliseren naar de ervaringen van alle leden van de biseksuele gemeenschap of gemeenschappen (zie par. 3.4).

Daarnaast is het onderzoek gebaseerd op *life (hi)story* interviews, waarbij gezegd moet worden dat de participatie in de biseksuele gemeenschap(pen) soms al enige tijd geleden was waardoor er soms niet over de details gesproken kon worden. Archiefonderzoek – er is een rijke diversiteit aan archiefstukken bij de sterkhouders! - zou interessant zijn om meer details te weten te komen over de ontwikkeling van het bi-activisme in Nederland en de ontwikkelingen binnen de gemeenschap(pen).

Tot slot, ten tijde van de interviews was het nog niet bekend dat het Landelijk Netwerk Biseksualiteit op zou gaan in het *People Pride Platform*: een verzameling van kleinschalige LHBT+-organisaties. Dit was pas bekend geworden toen er al begonnen was met de analyse en het schrijven van de rapportage. De oprichting van Bi+ Nederland in 2019 was eveneens nog niet officieel bekend ten tijde van de interviews.

3. Uitkomsten

3.1 Kennismaking met biseksuele organisaties

In Nederlands onderzoek onder biseksuele volwassenen (18-35 jaar) werd reeds geconcludeerd dat men weinig op de hoogte was van Nederlandse organisaties die zich richten op biseksuele personen (Maliepaard, 2017a). Het Landelijk Netwerk Biseksualiteit (LNBi) was maar bij slechts een enkeling bekend, over lokale organisaties werd geheel niet gesproken. Vanzelfsprekend is dit anders voor de 9 activisten uit dit onderzoek, zij hebben allemaal hun plek (tijdelijk) kunnen vinden in biseksuele organisaties. Verschillende wegen leidden naar de Nederlandse bi-beweging:

> Interviewer: En wanneer ben jij zelf actief geworden, bij het LNBi?
> Ingrid: Even denken, hoor. Volgens mij was dat in '90 of '91, zoiets.
> Interviewer: Oké.
> Ingrid: Ik had op een gegeven moment dat boek van Hannie Hansson gekocht. Dat ken je misschien ook wel: "Biseksuele Levens."
> Interviewer: Ja, ik heb hem thuis liggen.
> Ingrid: En daardoor wist ik iets over het LNBi – daar stond geloof ik iets over in. Toen had ik Bi-Nieuws ook gevonden. Dus ik was daar lid van geworden. Op een gegeven moment was er een oproep voor een algemene ledenvergadering, daar ben ik toen ook heen geweest…
>
> Chris: En toen ben ik volgens mij in '93 of '94 in aanraking gekomen met het LNBi – althans, ik wist al wel dat ze bestonden en was weleens langs het kraampje gelopen op een Roze Zaterdag en een blik geworpen, zo: "Oh, dat zijn nou andere biseksuelen." En toen zelfs lid geworden ook, van het LNBi een keertje, naar aanleiding van een oproep voor vrijwilligers. Toen heb ik contact opgenomen en ben ik eigenlijk bij het LNBi in het bestuur beland.
>
> Harry: Bij het COC in Den Haag waar we in een forum van het LNBi zaten, kregen we zo'n foldertje, en toen… [naar Maastricht, naar de Pride geweest, en naar de Roze Zaterdagen] en toen lid geworden.

Bovenstaande quotes laten drie verschillende wegen zien hoe mensen in aanraking zijn gekomen met de Nederlandse bi-beweging, in dit geval het LNBi. Hoewel de wegen verschillend zijn, waren alle mensen op zoek naar een ontmoetingsplek voor gelijkgestemden. Uit internationaal onderzoek is bekend dat het voor biseksuelen erg moeilijk kan zijn om een ondersteunende gemeenschap te vinden (Ross et al., 2018), maar deze mensen is het gelukt. Ingrid vond deze via een boek over biseksualiteit, Chris via een bezoek aan een Roze Zaterdag, Harry via deelname aan een evenement bij het COC. "Roze" organisaties zoals het COC en de Kringen hebben in de levens van de verschillende participanten een belangrijke rol gespeeld om in aanraking te komen met het LNBi. Voor anderen waren lokale organisaties het eerste contact met de Nederlandse bi-beweging, te denken valt aan Gobi in Nijmegen of een bi-kring van een lokale afdeling van De Kringen.

Alle mensen waren op zoek naar een manier om gelijkgestemden te ontmoeten, maar niet per definitie vanwege problemen vanwege, of worstelingen met, iemands biseksuele geaardheid c.q. identiteit. Het was vooral een behoefte om gelijkgestemden te ontmoeten, mensen met dezelfde ervaringen en op een positieve manier elkaar te versterken:

> Mike: Op een gegeven moment is er wel die behoefte ontstaan om gewoon eens met een clubje gelijkgestemden het erover te kunnen hebben [over biseksualiteit]. Dus niet zozeer in de problematische hoek, maar gewoon onder soortgenoten… dat je niet steeds hoeft uit te leggen en niet steeds jezelf hoeft te verdedigen. Dus inderdaad vooral die sociale component om een keer onder gelijkgestemden te kunnen zijn zonder steeds mezelf te moeten verdedigen, jezelf te moeten verklaren hoe je in elkaar zit.

3.2 Functies

De geïnterviewden zijn in verschillende hoedanigheden actief geweest binnen de Nederlandse bi-beweging, bijvoorbeeld als bestuurslid, coördinator, of als vliegende keep. Vanwege anonimiteitsredenen zal hier niet verder worden ingegaan op de specifieke functies van de deelnemers aan dit onderzoek. Opvallend is wel dat bijna alle geïnterviewden op meerdere momenten actief zijn geweest binnen de bi-beweging. Zoals Chris aangeeft:

> Interviewer: Dus die tijd was je gewoon weg van het LNBi.
> Chris: Ja.
> Interviewer: Had dat ook nog een bepaalde reden, dat je daar wegging?
> Chris: Nou ja, dat ik vond dat ik toch wel lang genoeg me daar heel veel voor had ingezet (…)

Chris is net als de meeste anderen op meerdere momenten actief geweest, en ook in meerdere rollen. Op een gegeven moment was de koek op, Chris vond het wel mooi geweest en was even klaar met het actief zijn voor de Nederlandse bi-beweging. Redenen die door participanten genoemd werden waren: andere prioriteiten, andere interesses, ontwikkelingen in het persoonlijke leven. John vertelt ook over diens vertrek bij een bi-organisatie, omdat de uitdaging ontbrak en er weinig meer te leren viel:

> Interviewer: Dus jij was diegene die alles organiseerde?
> John: Ja, inderdaad. En dat is denk ik ook de reden dat ik op een gegeven moment ook zoiets had van ik geloof het hier wel een beetje, ik wil andere dingen doen. En wat mij ook weer meer voedt. Het was een leuke plek om te doen wat ik graag wilde. Maar er zat geen ontwikkeling in.

Het feit dat de meeste participanten meerdere functies hebben vervuld (of nog vervullen) geeft al aan dat er sprake was een passie, van een grote inzet voor de Nederlandse bi-beweging. Natuurlijk waren er momenten dat mensen afhaakten, maar toch kwamen velen weer terug als bestuurslid of in een andere (soms niet-)functie:

> Mike: Maar ook als je bij zo'n club komt en je daar *commit* dan denk ik toch wel dat velen de drive hebben om iets te willen doen, iets te willen betekenen voor de community. Dat ging toch vaak niet zo één, twee, drie over.
> Interviewer: Een intrinsieke motivatie, passie van mensen om langere tijd actief te zijn.
> Mike: Ja. Je merkt wel bij mensen die dan formeel weliswaar geen functie meer hebben, geen titel hebben binnen bijvoorbeeld een club als LNBi of soortgelijke clubs, die dan toch informeel wel degelijk bezig blijven met voorlichting of het organiseren van dingen.

Op dit moment zijn de meeste participanten niet meer actief binnen de Nederlandse bi-beweging. De belangrijkste reden om te *stoppen* met bestuurlijke of andere functies was het gevoel dat het "klaar"

was, dat iemand zich al “lang genoeg had ingespannen” en “dat het nu aan anderen was”. Er was sprake van een verzadiging en het ontbreken van nieuwe persoonlijke uitdagingen:

> Linda: Ik had op een gegeven moment het gevoel dat ik klaar was bij [organisatie]. Ik kon niet nog meer bedenken wat we konden bereiken. In mijn ogen hadden we het maximale bereikt wat er op dat moment in zat (…) Ik denk: “Nou, ik kan gewoon niks meer bedenken wat ik kan doen.” En ik was ook van: “Nou… ik zit er nu zeven, acht jaar bij” (…) Ik had zoiets van dan moet ik niet langer doorgaan want ik blokkeer ook de weg voor anderen, die ook wel iets willen.

3.3 Persoonlijke doelen om actief te worden

Er zijn drie thema’s die boven komen drijven wanneer er gekeken wordt naar de persoonlijke doelen om actief te worden in de Nederlandse bi-beweging. Het eerste thema is vooral een sociaal doel: het ondersteunen van mensen in het accepteren van hun biseksualiteit en daarmee ook het geven van zelfvertrouwen aan mensen die activiteiten bezoeken die door de Nederlandse biseksuele beweging worden georganiseerd. Bijvoorbeeld:

> Interviewer: Je motivatie om [actief te worden], waar kwam die vandaan?
> Harry: Ook een beetje om iets terug te kunnen doen. We hadden een community gevonden waar we ons bij thuis voelden. En we vonden het zonde dat die gemeenschap in elkaar stortte eigenlijk. Er werd niks georganiseerd, en wij vonden het belangrijk dat die dingen georganiseerd zouden worden. En natuurlijk zelf om mensen te ontmoeten. Maar ook voor andere bi’s dat ze eenzelfde soort vonk zouden krijgen als die wij in het begin hadden. [Empowerment] en herkenning. Herkenning van de dingen waar je al mee zit. En dat je dan mensen tegenkomt die hetzelfde hebben waar je dat aan kan herkennen. (…) ja, dat is hartstikke leuk. Mensen die verlegen binnenkomen, en die in de loop van zo’n conferentie opbloeien en met mensen praten.

Harry vertelt over de intrinsieke motivatie om actief te worden in de Nederlandse bi-beweging. Deze participant was reeds kort in aanraking gekomen met biseksuele organisaties in Nederland en kwam daar in een warm bad terecht. Harry “had een community gevonden” en wilde dat anderen dit ook zouden ervaren. Omdat er niks georganiseerd werd, besloot deze sterkhouder om zelf dan maar actief te worden en te zorgen dat anderen ook in een warm bad terecht zouden komen. De laatste twee zinnen van de quote laten al zien dat Harry hier enorm veel voldoening uithaalde vanwege de positieve resultaten: Verlegen mensen ontpopten zich en durfden met andere bezoekers van een evenement (bijvoorbeeld een Holland BiCon) te praten.

> Linda: Ik was in het begin nog wel een beetje zoekende. Ik was al heel blij dat ik een plek had waar ik over alles kon praten, waar ik geen blad voor de mond hoefde te nemen. Dat was een verademing.

Ook Linda was eerst bezoeker van een lokale organisatie voor biseksuelen alvorens zelf actief te worden als coördinator en organisator binnen de Nederlands bi-beweging. Bovenstaande quote laat zien dat de participant het een “verademing” vond om onderdeel uit te maken van een lokale sociale groep voor biseksuelen. Linda heeft zich vervolgens jarenlang ingezet om andere biseksuelen eenzelfde positieve ervaring te kunnen bieden.

> Interviewer: Toen je zo actief was, wat waren jouw persoonlijke doelen eigenlijk? Wat wilde je bereiken met [de organisatie]?
> John: Nou ja, ik wilde aan de ene kant een plek zijn waar mensen met biseksuele gevoelens terecht kunnen. En anderzijds wilde ik biseksualiteit, zowel binnen [lokale LHBT-organisatie] als binnen de gemeente meer zichtbaar maken, beter op de kaart krijgen.

Het tweede thema is de persoonlijke wens om biseksualiteit meer zichtbaar te maken in de samenleving. Bij John kwam dit vooral tot uiting in de wens om biseksualiteit meer zichtbaar te maken binnen de lokale LHBT-organisatie(s) en binnen de gemeente. Met "gemeente" bedoelt de participant niet zozeer alleen het ambtelijk apparaat, maar het brede sociale domein. Te denken valt aan maatschappelijke organisaties en gezondheidsdiensten binnen de gemeente waar John zich begaf. Ook andere deelnemers hebben zich ingezet om biseksualiteit meer zichtbaar te maken binnen (LHBT+) organisaties, maar hebben dit minder als persoonlijk doel benoemt en meer als activiteit binnen hun activisme.

Het derde thema richt zich vooral op de bi-beweging zelf. Een aantal mensen waren al bezoeker van meerdere evenementen georganiseerd door biseksuele organisaties zoals Gobi en het LNBi en deden het vooral uit het oogpunt dat de Nederlandse bi-beweging min of meer gered moest worden. Zo stelde één van de geïnterviewden [Ernst] dat hij zich kandidaat stelde voor een bestuursfunctie met het volgende argument: "En toen in de pauze, hoorde ik op een gegeven moment dat één iemand wel ambitie had om [het bestuur in te gaan], en toen had ik wel zoiets van 'wat er ook gebeurt, als *die* [het bestuur ingaat], dan dondert de zaak als een kaartenhuis in elkaar, dat kán gewoon niet.'"

Een soortgelijke reden om bestuurlijk actief te worden in de Nederlandse bi-beweging wordt gegeven door Ingrid. Op dat moment zat het LNBi in een neerwaartse spiraal en besloot Ingrid om actief te worden om de continuïteit van het LNBi te waarborgen. In de eigen perceptie van Ingrid is dat een negatieve reden om actief te worden c.q. het bestuur in te gaan en kost een dergelijke reden veel energie: Er rust dan reeds een last op de schouders al voordat men echt actief wordt:

> Ingrid: Ja. Maar daar zit dus wel eigenlijk al een soort kiem in, van: "Als ik het niet doe doet niemand het, dus laat ik het dan maar doen." En dat is wel een beetje een – ja, hoe moet ik het zeggen – een soort eed die eigenlijk voor heel veel vrijwilligers binnen de bi-beweging geldt. En dat is wel een vermoeiende…

Tot slot moet gezegd worden dat een patroon waar te nemen is in de snelheid waarin mensen actief werden. De grote meerderheid van de geïnterviewden werd al erg snel actief binnen besturen van lokale en nationale organisaties of als coördinator van een lokale bi-kring. Het duurde over het algemeen minder dan een jaar voordat mensen daadwerkelijk actief werden na de eerste contacten met een organisatie. Dit vertelt een verhaal dat er veel behoefte is aan nieuwe actieve mensen, wellicht vanwege de beperkte omvang van de organisaties (zie par. 3.4), maar zeker ook het verantwoordelijkheidsgevoel en de passie van de sterkhouders.

3.4 Bi-beweging als bi-gemeenschap?

Formby (2017) laat al zien dat het simplistisch is te stellen dat er één LHBT-gemeenschap is, en spreekt over meerdere LHBT gemeenschappen. Het is alleen de vraag of dit ook geldt voor biseksuele gemeenschappen; Barker et al. (2012) beargumenteren dat dit wel het geval is en spreekt over netwerken van activisten, netwerken van lokale groepen, evenementen en bijvoorbeeld ook online netwerken. Omstreeks de eeuwwisseling zijn er een aantal onderzoeken geweest die zich hebben

gericht op de positie van een biseksuele gemeenschap – toen nog in enkelvoud – ten opzichte van de lesbische, homoseksuele en heteroseksuele gemeenschap (eveneens in enkelvoud).

Een Amerikaans studie onder biseksuele mannen heeft met behulp van tekeningen en interviews onderzocht hoe deze mannen de biseksuele gemeenschap positioneren (Rust, 2000). De tekenopdracht – visualiseer de biseksuele gemeenschap t.o.v. de heteroseksuele en homoseksuele/lesbische gemeenschap – laat zien dat er twee dominante denkwijzen zijn. Enerzijds de biseksuele gemeenschap puur als onderdeel van de lesbische en homoseksuele gemeenschap en anderzijds een biseksuele gemeenschap als soort kruispunt waarin de heteroseksuele en homoseksuele en lesbische gemeenschappen samenkomen. Een aparte biseksuele gemeenschap wordt niet beschreven, bijvoorbeeld vanwege de grote diversiteit aan mensen of omdat mensen snel in en uit biseksuele organisaties bewegen (Rust, 2000). Hemmings (2002) laat op een meer conceptuele manier zien dat de identificatie van een biseksuele gemeenschap vooral afhangt van de positionering ten opzichte van heteroseksuele, homoseksuele en lesbische gemeenschappen. Met andere woorden, een biseksuele gemeenschap staat niet op zichzelf.

Omvang
Ook in dit onderzoek blijkt het lastig om één, of meerdere, biseksuele gemeenschap(pen) te identificeren, zoals onderstaande quote laat zien:

> Eveline: Ik geloof niet dat ik ooit een heel beeld heb gekregen van de hele bi-beweging. De bi-gemeenschap in Nederland, die is zo groot en divers. De groepen die betrokken waren bij het LNBi… Vaak waren mensen actief, 1 of 2 jaar, dan hadden ze hun plaats gevonden. Of dan hadden ze een coming out gehad, en dan zag je ze bijna niet meer in de bi-groep. Veel mensen, als ik zo even na ga van wie we dan tegenkwamen, veel mensen toch wat ouder, boven de 30, die dan ontdekten dat ze op meer dan één geslacht vallen. En daarmee worstelen, en dan naar zo'n LNBi bijeenkomst toegaan om uit die worsteling te komen. En dat is voor mij wel het meest duidelijke profiel van de bi's. En dan blijft er een aantal over, die het leuk blijven vinden en die doorgaan, en die hebben zichzelf gevonden. Ze worstelen nog steeds, maar willen in elk geval actief blijven. Dat blijft eigenlijk altijd een vrij klein groepje. Ik weet niet, heb jij daar nog een ander idee over?

Eveline schetst een beeld van de biseksuele gemeenschap in Nederland als zeer groot en divers. Dit lijkt echter een meer theoretische omschrijving van de biseksuele gemeenschap, die vooral overeenkomsten vertoont met het idee van een verbeelde gemeenschap: het *idee* dat mensen (automatisch) lid zijn van de biseksuele gemeenschap vanwege het feit dat ze een biseksuele oriëntatie hebben. In de praktijk bleek dat de biseksuele gemeenschap vooral een komen en gaan was van biseksuele personen, met name van mensen die worstelden met hun biseksualiteit en om deze reden op zoek waren naar gelijkgestemden. Hierbij lijkt er meer verwezen te worden naar het idee van een gemeenschap gebaseerd op identificatie met bepaalde mensen, cultuur, normen en waarden waarbij sociale interactie een belangrijke rol speelt. Hoewel deze groep erg divers was, bleek dat de meerderheid van de bezoekers 30+ was. Het aantal actieve mensen in de biseksuele gemeenschap is volgens Eveline echter vrij beperkt. Even later geeft de participant aan dat er ook juist onder jongeren een golf van biseksuelen ontstond: "maar dat was eigenlijk in die tijd, kwam dat ook een beetje op. Dat was een tweede profiel, behalve dan de oudere mensen die dat langzamerhand ontdekten, je kreeg inderdaad steeds meer jongeren die zich op een makkelijke manier identificeerden als bi. Maar die kreeg je ook niet zo makkelijk actief."

> Interviewer: Over de bi-gemeenschap, hoe was die in jouw tijd? Zou je dat kunnen omschrijven? Ik bedoel toen jij actief was binnen het bi-activisme.
> Mike: We hadden toen een groepje van in totaal enkele tientallen mensen. Sommigen waren meer of minder intensief, sommigen kwamen en gingen, maar door de tijd heen waren het enige tientallen mensen. Dat je dingen met elkaar organiseert en elkaar ook persoonlijk leert kennen. We hielden daar in die zin ook vrienden aan over… Op een gegeven moment krijg je dat je vrienden, dat je bij elkaar in persoonlijke sfeer thuiskomt en uitgaat, en dingen onderneemt (…) Je had inderdaad altijd mensen, en door de tijd heen is dat nog zo, bij andere verenigingen merk ik dat wel, dat je eromheen een grotere poel hebt naast de mensen die structureel dingen doen. Die zeggen, "ik wil niet in een bestuur of expliciet een label als vrijwilliger, maar als er wat is dan weet je me te vinden. Bel maar en dan wil ik best mee doen om een workshop een keer te doen." Dat is leuk dat je voor een jaarlijks event, laten we zeggen en herfstfeest of een BiVak of bepaalde events dat je zegt: "We willen wat te doen hebben en niet alleen maar ouwehoeren."

Mike is meer dan 10 jaar actief geweest in de Nederlandse bi-beweging en geeft aan dat er een groep*je* van enkele tientallen mensen actief was gedurende zijn tijd bij de bi-beweging. Hij maakt onderscheid tussen mensen die structureel actief zijn – een kleinere kern – en daaromheen nog personen die geen bestuursfuncties of iets dergelijks willen doen maar wel een kleine, incidentele bijdrage willen leveren aan een evenement. Voorbeelden hiervan zijn het geven van een workshop of het helpen organiseren van een BiVak (een naturistisch kampeerweekend voor biseksuelen, georganiseerd door het LNBi). Ook deze conceptualisatie van een biseksuele gemeenschap is vooral gebaseerd op het idee van een gemeenschap waarvan sociale interacties de kern vormen.

Het Landelijk Netwerk Biseksualiteit kan in feite het landelijke vlaggenschip van de bi-beweging worden genoemd wanneer er naar de afgelopen 25 jaar gekeken wordt. Tegenwoordig is het een stichting, maar het LNBi werd oorspronkelijk opgericht als een vereniging voor biseksuele personen.

> Interviewer: En hoe groot was het LNBi toen die tijd [eind jaren '90]? Hadden ze veel…
> Chris: Nou, eigenlijk zo rond de tweehonderd leden. En een actieve club mensen, vijftien ofzo. Als je een beetje telt is dat eigenlijk altijd wel rond die vijftien mensen aan actievelingen geweest, denk ik.
> Interviewer: En dan bedoel je toen die tijd? Of in het algemeen?
> Chris: In het algemeen, eigenlijk. Ja. Natuurlijk altijd het bestuur, en daar zwierven altijd wel wat mensen omheen die wel bereid waren om hand- en spandiensten te verlenen, op de een of andere manier, maar het is nooit een hele grote organisatie geweest natuurlijk.

Daar waar Mike en Eveline over de brede bi-beweging spreken, praat Chris over het LNBi. Hij schetst wel een soortgelijke situatie: een kleine actieve club en daaromheen een aantal mensen die zo nu en dan een handje helpen. Chris maakt het concreter door te stellen dat het bestuur in feite de kleine actieve club mensen was, en dat de mensen die om het bestuur heen zwierven de flexibele schil waren. De bestuurders waren niet alleen bezig met het beleid van de organisatie maar ook vooral uitvoerend bezig met het zelf organiseren van evenementen, activiteiten en bijvoorbeeld het Bi tijdschrift. Kate zegt: "Ja. En een waanzinnig uitvoerend bestuur. Het zou voor mij echt heel fijn zijn om te zien dat er ooit een keer een bi-beweging komt die in staat is om op afstand werkgroepen te besturen. Die het dus zelf niet doet, maar die op afstand stuurt. Dat zou erg interessant zijn, om dat eens te krijgen."

Het LNBi is dan ook geen grote organisatie (geweest) met betaalde krachten of lokale afdelingen zoals COC Nederland, maar heeft altijd moeten bouwen op het werk van vrijwilligers. Verscheidene sterkhouders stellen het LNBi op één lijn met organisaties als De Kringen, maar ook Groep 7152, Stichting Orpheus en lokale afdelingen van het COC.

> Ernst: Nou, het interim-bestuur was natuurlijk, ik geloof, een man of tien. Dus daar hebben we echt wel… Ja weet je, een aantal mensen komen gewoon af en toe en die doen af en toe met wat dingen mee, en een paar zijn natuurlijk echt heel actief, hè. Dat heb je natuurlijk altijd.

De observatie van Chris wordt bevestigd door Ernst. Hij geeft aan dat ten tijde van zijn intrede in het LNBi het interim-bestuur bestond uit ongeveer 10 personen. Dit bestuur bestond uit een aantal zeer actieve vrijwilligers en ook weer een aantal personen die vooral passiever onderdeel uitmaakte van dit bestuur. Daarnaast waren er nog een aantal personen die incidenteel een bijdrage hebben geleverd aan het LNBi. De incidentele bijdrage bestond vooral uit hand- en spandiensten zoals het mede-organiseren van feesten of andere activiteiten, of bijvoorbeeld koken bij een BiVak.

Op lokaal niveau waren er ook een scala aan organisaties die gerund werden door biseksuele personen, bedoeld als ontmoetingsplek voor biseksuelen. Te denken valt aan eenlingen of enkelingen die lokale bi-kringen opstarten c.q. coördineerden, maar ook aan het Amsterdamse Bi-café. Zoals Kate aangeeft: “Er zijn echt wel mensen geweest die hun best hebben gedaan om er iets van te maken. Bijvoorbeeld Jan Klinkenberg in Amsterdam, die heeft daar jarenlang Bi-café gerund. Het is dat hij met pensioen is, anders zou hij het volgens mij zo weer doen. Ja, er zijn echt wel individuen geweest, eenlingen, veel eenlingen, die iets in hun plaats hebben gedaan.”

Verder spreekt nog één sterkhouder (Mike) summier over de rol van het internet in diens bespreking van de huidige biseksuele gemeenschap, namelijk dat er tegenwoordig een aantal personen actief is op internet om biseksualiteit zichtbaar te maken. Mike beschouwt deze personen als onderdeel van de Nederlandse bi-beweging en geeft aan dat deze personen zich vooral begeven op Facebook en minder op specifieke fora zoals voorheen. Daar waar sociale media een goed medium zijn om een opinie te geven of iets aan de kaak te stellen, hebben fora een rol (gehad) in het ondersteunen van biseksuele personen bij het begrijpen van hun gevoelens, kennisnemen van relatievormen en bijvoorbeeld hun uit de kast komen richting anderen (Maliepaard, 2017b). Internet is een nieuw medium om elkaar te ondersteunen en voor elkaar te zorgen en daarbij op een minder zichtbare of fysieke manier bij te dragen aan het welbevinden van andere biseksuele personen (Maliepaard, 2017b).

Tot slot is het belangrijk te reflecteren op de observaties van de participanten dat de Nederlandse bi-beweging gekenmerkt werd door golfbewegingen. Verschillende sterkhouders aan het biseksueel activisme geven aan dat na het organiseren van grote evenementen zoals de eerste EuroBicon in Rotterdam de rek uit het biseksueel activisme was. Hoewel er een aparte commissie was ingesteld voor de organisatie van dit evenement, waren veel bestuursleden hier ook actief mee bezig naast hun normale bestuurlijke taken binnen de bi-beweging waardoor het gevaar bestond dat bijvoorbeeld het LNBi zou “klappen”.[7] Zoals Kate aangeeft: “Maar ja, we hadden weinig vrijwilligers,

[7] Zelf heb ik de derde EuroBiCon in 2016 mede-georganiseerd evenals de EuroBiReCon waardoor ik inzicht heb kunnen krijgen in de uitdagingen van het organiseren van een groot internationaal evenement door een klein groepje vrijwilligers die dit moest doen naast hun andere werk voor de Nederlandse (en Europese) bi-

dus iedereen van die vereniging ging ook werken aan die EuroBiCon. Er is geloof ik bijna niemand die niks heeft gedaan, die alleen aan het werk was voor de vereniging. Iedereen… Het was alle hens aan dek." Vaak stonden er in tijden van crises weer nieuwe mensen op die bestuurlijke taken op zich gingen nemen.

Activiteiten
Binnen de Nederlandse bi-beweging zijn er een groot scala aan activiteiten geweest. Niet verrassend, de besturen van individuele biseksuele organisaties waren verantwoordelijk voor het organiseren van het grootste deel van deze activiteiten. Activiteiten waren lentefeesten, herfstfeesten, kampeerweekenden, *coming out* weekenden, voorlichting, lezingen, een tijdschrift (Bi-Nieuws) en sinds 2009 jaarlijks (naar Brits voorbeeld) ook de Holland BiCon. De Love-to-love-you-Babi-Day (een Nederlandse variant op het voornoemde *BiFest*) werd sinds 2002 een aantal jaar jaarlijks georganiseerd.

> Kate: Ja. We hadden bijvoorbeeld wel een werkgroep, ik bedenk me dat ineens. We hadden een blad, dat heette Bi-Nieuws. Daar heb ik inderdaad wel veel informatie uitgehaald. (…) Dat was echt wel een werkgroep, die trokken hun eigen plan. Ja, dat was wel mooi. Dus dat was echt de enige werkgroep volgens mij, dat los stond van het bestuur. Er kwam op een gegeven moment ook wel een werkgroepje voor voorlichtingen. (…) Dus dat had je als werkgroepen. Bi-Nieuws, voorlichting, en het bestuur.

Kate vertelt over de structuur van het LNBi ten tijde van "actieve dienst" binnen het LNBi. Naast het bestuur waren er nog twee werkgroepen. De werkgroep Bi-Nieuws, het tijdschrift van het LNBi, werd door een aantal individuen gerund, en functioneerde redelijk onafhankelijk van het bestuur. In dit tijdschrift stonden de activiteiten van de vereniging en een lijst met "groepen en activiteiten in het hele land" (John), maar bijvoorbeeld ook ingezonden brieven van leden, erotische verhalen, verslagen van evenementen en interviews met biseksuele personen. Ernst geeft aan dat Bi-Nieuws een erg arbeidsintensieve output was van de vereniging; Bi-Nieuws was ook een doel op zich.

Daarnaast deed het LNBi ook aan voorlichting over biseksualiteit waarbij het in eerste instantie ging om het bespreken en weerleggen van vooroordelen; de werkgroep voorlichting bestond uit bestuursleden en een aantal vrijwilligers die ook de training verzorgden.

> Linda: En het LNBi heeft mij op een gegeven moment ook gevraagd om voorlichters te trainen en toen heb ik een voorlichtingsmap geschreven. [Omdat ik] niet zeker wist waar de voorlichters behoefte aan hebben, als ondersteuning, hebben we gewoon een weekend gedaan waarin ik ze getraind heb van: "Goh, hoe sta je voor een groep, hoe geef je voorlichting, waar heb je het over, waar niet over, hoe pak je dat aan." En daarna heb ik de voorlichtingsmap geschreven. Dus naar aanleiding van de ervaring die ik toen heb opgedaan. En dat is jarenlang gebruikt. En iemand heeft het een keer herschreven en aangevuld en zo. Dus ik had daar toen achterin zo goed als alle artikelen die de laatste vijf jaar toen verschenen waren op bi-gebied, heb ik daar allemaal ingezet…

De voorlichting over biseksualiteit van het LNBi bestond met name uit het trainen van trainers die langs konden gaan bij (LHBT+) organisaties om zodoende meer bewustzijn te creëren voor

---

beweging. Dat de organisatie in handen was van een beperkt aantal vrijwilligers maakte dat deze vrijwilligers onder grote druk hun werk moesten doen (naast hun normale dagelijkse activiteiten) wat veel energie kostte.

biseksualiteit en de stereotypen c.q. vooroordelen over biseksualiteit. Linda heeft hiervoor een voorlichtingsmap geschreven die een aantal jaar hiervoor is gebruikt. Het geven van voorlichting wordt door drie participanten benoemd, echter wordt er niet veel over uitgeweid in de interviews. Het is lastig om op basis van de interviews te zeggen in hoeverre de voorlichtingstak erg lang heeft gefunctioneerd. Wel is het zo dat de voorlichting de laatste jaren van het LNBi feitelijk niet meer aanwezig was – een aantal vrijwilligers hebben getracht een voorlichtingsgroep op te zetten maar is dit reeds gestopt.

> Linda: Toen zijn we met de bekende Gobi herfstfeesten begonnen. Toen heb ik ook het voor elkaar gekregen dat we binnen het COC, binnen het gebouw van het COC op ons herfstfeest een darkroom gingen krijgen. Ik zat toen in de gespreksgroepen van het COC, als vertegenwoordiger van Gobi. En er was enorme hilariteit toen ik het daarover had: "Ja, nee, die bi's en dan een darkroom… daar komt echt niemand." Ik zei: "Wedden?" En nou, toen hadden we anderhalve maand later weer een gespreksgroepenoverleg en toen waren ze natuurlijk reuze benieuwd. Ik zei: "Je wilt niet weten hoe druk het was. Het was wachten bij de deur." "Ah, dat meen je niet…" Ik zeg: "Ja, dit voorziet in een behoefte, dit moet kunnen, dat mensen zelf kunnen beslissen met wie ze wat dan of wel mee willen delen."

Eén van de belangrijkste activiteiten van biseksuele organisaties was het creëren van een veilige haven voor biseksuele personen, het faciliteren van contacten en het ondersteunen (*empoweren*) van biseksuelen. Vanaf 2009 werden er jaarlijks (tot en met 2015) de Holland BiCons georganiseerd in Nederland, naar Brits voorbeeld. Dit waren twee- of driedaagse evenementen bestaande uit workshops, sessies, discussies et cetera. De thema's van de workshops waren zeer uiteenlopend, bijvoorbeeld een kennismakingsworkshop voor "NewBi's", een workshop over polyamorie of over biseksueel activisme in Pride evenementen. Daarnaast organiseerde het LNBi ook jaarlijks een lentefeest en herfstfeest (zie hieronder). Incidenteel organiseerden bi-organisaties een lezing, voorlichting, of cultureel uitje voor de achterban (Maliepaard, 2017a).

Op Europees niveau heeft de bi-beweging twee BiCons georganiseerd, namelijk de eerste EuroBiCon in Rotterdam (2001) en de derde EuroBiCon in Amsterdam (2016). Deze evenementen werden georganiseerd door bestuursleden van het LNBi en daarnaast een aantal "externe" vrijwilligers die tezamen de organisatiecomités vormden. Voor verscheidene vrijwilligers was dit evenement, hoewel het veel tijd en energie kostte, de kers op de taart van het bi-activisme. Het *European Bisexual Network for Activists* (EuroBiNet), een netwerk van bi-activisten in Europa, is een direct gevolg van de eerste EuroBiCon in Rotterdam en is mede-opgericht door een activist uit Nederland.

Op lokaal niveau werden er vooral groepsbijeenkomsten georganiseerd, met als doel om andere biseksuelen te ontmoeten, te praten over allerlei onderwerpen, en wellicht nieuwe vrienden op te doen.[8] Bijeenkomsten werden vaak gehouden bij deelnemers van de "groepen" thuis. Te denken valt aan groepsbijeenkomsten van De Kringen en Gobi. Een aantal van de sterkhouders in dit onderzoek heeft biseksuele kringen helpen opzetten in allerlei steden.

[8] Interessant, in een nummer van Bi-Nieuws uit 2002 staat bij de omschrijving van de nieuwe organisatie Weesbi (Drachten) de volgende informatie: "De bedoeling van de groep is met elkaar praten over het bi zijn en leuke activiteiten met elkaar doen, het is dus geen hulpverleningsgroep." Dit benadrukt nogmaals dat de primaire functie van deze gespreksgroepen het sociale samenzijn was – organisaties die dergelijke gespreksgroepen opzetten hebben weldegelijk bijgedragen aan het ondersteunen en empoweren van andere biseksuelen.

> Linda: Toen hadden we dus drie groepen en op een gegeven moment had ik zoiets van: "Er moet ook een mannengroep komen." Gewoon alleen maar voor mannen. Ik denk dat mannen dat ook leuk vinden. En toen heb ik een advertentie gezet en rondgevraagd en zo en we zijn met een paar mannen begonnen. Maar niemand wilde die groep leiden. (…) Dus toen heb ik als vrouw zijnde een poos de mannengroep geleid. Vonden ze goed, ik paste daar wel. En dat heb ik, denk ik, één jaar, twee jaar gedaan en toen was er op een gegeven moment een man bij die het zelf ook wel wilde leiden, dus toen ging die zelfstandig. Dus toen hadden we een vrouwengroep, een mannengroep, een gemengde groep. Ja, de gemengde groep, ja, heb ik ook opgezet… de jongerengroep… Ja, toen hadden we van alle soorten wat…

Naast deze groepsbijeenkomsten organiseerde Gobi jaarlijks Herfstfeesten. Hoewel Gobi in principe een lokale Nijmeegse organisatie was, was het verzorgingsgebied van de Herfstfeesten een stuk groter. Linda verhaalt over de feesten die gehouden werden, waar er ruimte was voor allerlei soorten mensen en wensen. Zo was er ook een gemengde darkroom bij de Herfstfeesten; deze darkroom werd door velen bezocht zoals de quote laat zien. Zoals Linda aangeeft, de keuze voor een darkroom laat zien dat Gobi open stond voor mensen die niet alleen uiting willen geven aan hun *bi*seksualiteit, maar ook aan hun bi*seksualiteit*. Een ander voorbeeld hiervan, aangedragen door Kate, is dat binnen Gobi een groep genaamd *DoBi* bestond wat vooral draaide om het beleven van de bi*seksualiteit*.

Een tweede voorbeeld van een activiteit (weliswaar geïnitieerd vanuit landelijk niveau) waar het draaide om bi*seksualiteit* zijn weekenden voor mannen waarbij er veel ruimte was voor mannen om min of meer anoniem seks te hebben met elkaar. Onderstaande quote laat zien dat hoewel seks(ualiteit) een belangrijk onderdeel was van deze activiteiten, deze activiteiten ook bijdroegen aan het mentaal welbevinden van de mannen:

> Eveline: We realiseerden ons dat er een hele grote groep is die helemaal niet uit de kast is. Veel groter nog dan de groep… er wordt ook nog gezegd: "Ja die mensen zijn homo." Maar een groot deel is gewoon bi. Dus wat [naam] ging doen, die heeft bijeenkomsten voor mannen georganiseerd, waar ze gewoon anoniem konden blijven. Die in de eerste plaats op seksualiteit waren gericht, seks konden hebben met andere mannen. Maar er werd ook gekampeerd; het idee was dat je ook rond het kampvuur wat dieper over dingen kon praten. En dat bleek enorm goed te werken. Die praatten ineens voor de eerste keer over hun gevoelens. Die hadden het er zelfs tijdens hun seksuele contacten nooit over.

Politiek

In 2014 is er een rondetafelbijeenkomst geweest bij het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen (OCW); dit was volgens één van de participanten (Kate) de enige rondetafelbijeenkomst bij het Ministerie. Biseksualiteit heeft tot op heden nog weinig aandacht verkregen binnen het nationaal emancipatiebeleid (Maliepaard, 2015). De vraag is in hoeverre dit ook een doel was binnen de Nederlandse bi-beweging.

> Interviewer: En ik hoor nog minder het politieke aspect van het activisme. Was het ook minder aanwezig bij het LNBi?
> Eveline: [nee maar het richtte zich vooral op de manier waarop we met het COC omgingen. We waren kritisch naar hun toe] Ja ook eigenlijk omdat het COC de belangrijkste gesprekspartner van het ministerie was. En het LNBi, samen met De Kringen en nog een paar organisaties, dat waren echt de kleine zusjes en broertjes van het COC. Dus die hadden niet

> zoveel in te brengen. COC moesten we onze kant op krijgen. Dus dat was wel degelijk een politieke doelstelling.

Vanwege de beperkte omvang van de Nederlandse bi-beweging in het algemeen, en het LNBi in het bijzonder, is de politieke aandacht vooral gericht geweest op het COC als lobbyorganisatie bij de Nederlandse overheid (zie ook Van Alphen, 2017). Het kritisch volgen van het COC en aandacht vragen voor biseksualiteit binnen het COC, zo was de gedachte, zou kunnen bijdragen aan meer politieke aandacht voor biseksualiteit. Op een later moment zijn een aantal personen uit de Nederlandse bi-beweging daadwerkelijk onderdeel geweest van de Landelijke Werkgroep Politiek van het COC, echter is deze vertegenwoordiging met het opstappen van twee sterkhouders uit de Nederlandse bi-beweging ook niet meer bestaand. Op Europees niveau hebben Nederlandse activisten zich ingezet voor biseksuele representatie binnen ILGA Europe en ILGA World.

Het LNBi heeft samen met andere bi-organisaties op verschillende manieren getracht om biseksualiteit op de kaart te zetten bij het COC. Dit is op verscheidene momenten zeker gelukt. Een succesverhaal dat meermaals is aangekaart door participanten is de verandering van de statuten van het COC, waarbij de samenwerking met (voormalig) COC-directeur Pascal van der Maas erg belangrijk was:

> Linda: En we hebben toen ook voor elkaar gekregen dat op landelijk niveau bij het COC de statuten zijn veranderd. De voorzitter die in Nijmegen was, die is landelijk voorzitter geworden. Dus ik denk, wat we in Nijmegen hebben gedaan, kunnen we ook op landelijk niveau. (…) Dus hebben we ook aangegeven: “We willen graag dat de statuten worden veranderd, dat wij als doelgroep op worden genomen.” Nou, dat kon hij landelijk… kreeg hij ook voor elkaar. En toen zijn de statuten van het COC veranderd, landelijk. En toen zijn bi’s en transseksuelen daar als doelgroep in opgenomen.

Verder concluderen een aantal participanten dat door de politieke activiteiten – het lobbywerk en blijven hameren op inclusie van biseksuelen – biseksuelen en biseksualiteit meer op het vizier zijn gekomen van het COC, andere LHBT+-organisaties, en maatschappelijke instanties. Zo is er bijvoorbeeld in 2015, als coproductie met Movisie, een Handreiking Biseksualiteit geschreven (Felten & Maliepaard, 2015).

De nadruk op politieke activiteiten heeft mogelijk ook een nadeel gehad, wat grotendeels te verklaren is geweest door de beperkte kern van de Nederlandse bi-beweging: Doordat er steeds meer aandacht ging naar de politieke representatie van biseksualiteit en biseksuele personen ging er minder aandacht naar andere activiteiten van de bi-beweging. Eén participant die expliciet aangeeft dat dit geen verwijt is naar individuen, geeft aan dat er wellicht door de politieke activiteiten minder aandacht was voor het verder opbouwen en onderhouden van een biseksuele gemeenschap, bijvoorbeeld doordat er minder activiteiten werden georganiseerd voor de achterban c.q. doelgroep.

De omzetting van het LNBi van vereniging tot stichting kan ook worden gezien in het licht van deze verschuivende prioriteiten. Het Landelijk Netwerk Biseksualiteit was oorspronkelijk een vereniging met leden, echter is de vereniging via de ALV van december 2011 opgeheven en omgevormd tot een stichting. Een belangrijke reden voor deze wijziging, was de wens om niet alleen voor de leden activiteiten te organiseren (of namens hen te spreken), maar meer in het algemeen de belangen te behartigen van biseksuelen in Nederland; biseksuelen in alle soorten en maten, en zeker ook de niet-leden.

Normen, waarden, diversiteit
Monro (2015) omschrijft de Britse biseksuele gemeenschap als een groep mensen met gedeelde normen en waarden en activiteiten. Voorbeelden hiervan zijn openheid voor diversiteit, zorg voor elkaar en het ondersteunen van elkaar. In paragraaf 3.3 is reeds duidelijk geworden dat een belangrijke motivatie om actief te worden in de Nederlandse bi-beweging het ondersteunen (*empoweren*) van andere biseksuele personen.

> Chris: En qua gemeenschap verder is het gewoon een ontzettend divers clubje eigenlijk, van mensen die zich vinden rond activiteiten waar ik mee te maken heb. Het zijn natuurlijk altijd wel redelijk betrokken mensen. Opvallend vind ik wel het aantal mensen met een wat meer autistische stoornis, die zich toch ook wel manifesteren binnen het LNBi, sowieso binnen de LHBT-beweging vaak wel.
> Interviewer: Ja.
> Chris: En het fijne vind ik wel heel erg, dat eigenlijk voor iedereen volgens mij wel zoveel mogelijk ruimte werd gegeven om gewoon zichzelf te kunnen zijn. En dat iedereen dat ook mocht zijn, en daar meestal ook niet gek over werd gedaan. (…) Dus gewoon, het open karakter, en dat je toch zoveel mogelijk mensen wel in hun eigen waarde laat, dat was wel heel fijn van de bi-beweging in Nederland.

Reflecterend op de diversiteit binnen de biseksuele gemeenschap vertelt Chris dat biseksuele mensen een “ontzettend divers clubje” zijn. Chris vindt het verder opvallend dat er relatief veel mensen met een autistische stoornis zijn binnen de het LNBi, maar zeker ook binnen de bredere LHBT-beweging. In paragraaf 3.3 bleek al dat veel bi-activisten vooral een sociaal doel hadden met hun bi-activisme: het empoweren van andere biseksuelen. Bovendien worden LHBT+-organisaties vaak gezien als supportgroep voor seksuele minderheden en niet cis-gender personen (Maliepaard, 2017a; Toft & Yip, 2018). Ook wordt de Nederlandse bi-beweging gezien als open voor trans personen. Zo geeft Ingrid aan dat transgender personen in diens tijd altijd aanwezig zijn geweest binnen de bi-organisaties.

Het *empoweren* van andere biseksuelen was een doel op zich, zowel voor de nationale organisatie als lokaal. Eén participant die met name op lokaal niveau de kar heeft getrokken reflecteert op het ondersteunen van biseksuele personen:

> Linda: Ja. En ik had veel gevoel voor imago building en politieke correctheid en hoe je genuanceerd contact maakt met andersdenkenden en hoe je bruggen kunt slaan. Dat is gewoon ook, dat merk ik ook in mijn huidige werk, dat is gewoon één van de krachten die ik heb. Die ik altijd heb gehad. Van: “Hoe kom je nou bij andere mensen binnen en hoe ga je het gesprek aan? Hoe ga je andere mensen ontmoeten? En een bres slaan voor een groep die er niet zou mogen zijn, hoe doe je dat?” En ik heb altijd heel veel gevoel gehad voor wat roep je bij een ander op en moet je dit wel oproepen. De zielige bi’s… Bi’s zijn helemaal niet zielig, kap er dan ook mee met dat zielige gedrag, want je doet het zelf. Dus hoe kun je nou… Ja, “hoe kun je er nou trots op zijn?” En vanuit die trotsheid, gewoon als een soort baken, jezelf het gevoel geven van: “Als ik het goede voorbeeld geef, dan komen anderen wel achter mij aan.”

Linda neemt duidelijk stelling in hoe naar buiten te treden als bi-organisatie. Niet alleen de wens om bruggen te slaan naar andersdenkenden is interessant in deze quote, maar vooral ook hoe Linda biseksuele personen ziet: biseksuelen zijn niet zielig, en moeten vooral trots zijn op hun seksualiteit.

Met andere woorden, geen zielige bi, maar een blije bi. Door zelf trots te zijn op de eigen biseksualiteit en dit uit te stralen wilde Linda een rolmodel zijn voor andere biseksuelen. Ze gaat verder:

> Linda: We waren gewoon heel blij met elkaar. We deden gewoon hartstikke leuke dingen, we hadden heel veel plezier met elkaar. En ik vond dat dat… dat je dat moest hebben. Dat je het gewoon moest vieren. We hadden op een gegeven moment zo'n gevleugeld woord: "Is het een blije bi of niet? (…) Als er een nieuw iemand kwam, dan bespraken we zo'n beetje met elkaar: "Is het een blije bi of niet? Nee, nee, we hebben weer een niet blije bi, nou, die maken we wel blij." Zo.

Opvallend in dit verhaal van Linda is de positiviteit en de kordaatheid: van een niet-blije bi maken *we* gewoon een blije bi. Dit laat zien dat Linda niet de enige blije bi was, maar een groepje om zich heen had met blije bi's met een soortgelijke insteek om bezoekers van de activiteiten vanuit een positieve benadering te ondersteunen en te *empoweren*. Met andere woorden, het zorgen voor elkaar (hulpverlening) is een belangrijk aspect van de Nederlandse bi-beweging (geweest).

Een tweetal andere participanten die actief waren op nationaal niveau vertellen een soortgelijk verhaal over hun ervaringen met de Nederlandse bi-beweging, waarbij ze de nadruk op de problemen van biseksuelen vooral interpreteerden als het aannemen van een slachtofferrol. Eén van hen (Harry) zegt daarover: "Ik weet niet, het gevoel was ook, toen wij kwamen, dat in de bi-gemeenschap alleen maar werd gepraat over problemen en zo. Wij waren altijd heel naïef (…) dat is waar ik heel erg hard zelf tegen inging. Dat soort dingen, gelijk slachtoffergedoe." De gedachte van deze mensen was vooral dat het ondersteunen en *empoweren* van biseksuelen beter lukt met een positieve benadering: wees trots en blij als bi, vier je biseksualiteit! De poster op de voorpagina van dit onderzoek is een goed voorbeeld van een positieve benadering door het LNBi.

Zoals reeds benoemd in deze paragraaf, omschrijven de sterkhouders de Nederlandse bi-beweging of biseksuele gemeenschap niet als een homogene gemeenschap, maar als een uiterst diverse groep mensen.

> Mike: Wij hebben altijd benadrukt in uitingen, communicatieve uitingen, zowel verbaal als schriftelijke uitingen, altijd goed opgelet, en bewust onder de aandacht gebracht van, "Bi's zijn er in allerlei soorten en maten. Die mogen er allemaal zijn. Zij zijn goed zoals ze zijn." Ze kunnen monogaam zijn, op een gegeven moment voor iemand kiezen en daar de rest van hun leven… Ze kunnen ook poly zijn en tegelijkertijd meerdere relaties hebben met mannen, vrouwen, stellen. In allerlei soorten en maten kunnen die ook in andere scenes rondhangen. Dat kan allemaal. (…) alsof het leek dat wij anderen hun normen en waarden op wilden leggen of zo. Sommigen vonden dat dat misschien wat dominanter dreigde te worden, dat ze dat soms zo vonden overkomen. Dat hebben wij altijd benadrukt van: "Absoluut niet. Iedereen is gelijkwaardig. Het is goed, een monogame bi die al dan niet een relatie heeft, die al dan niet voor een ander kiest. Ook prima, die is net zo gelijkwaardig als ieder ander." Dat hebben we altijd bewust in de gaten gehouden, dat niet een stroming dominant werd of je te kort gedaan voelde of zo. We hebben altijd benadrukt: "Alle clubs zijn er, alle disciplines zijn er, alle varianten zijn er, en die zijn allemaal gelijkwaardig."

Bovenstaande quote van Mike gaat dieper in op de diversiteit van de bi-beweging en de openheid ten opzichte van mensen met een polyamoreuze levensstijl. In ditzelfde verhaal spreekt Mike ook

nog over swingers en biseksuelen die aan BDSM doen. In allerlei communicatieve uitingen is altijd getracht om zo inclusief mogelijk te zijn, desondanks geven zowel deze participant als drie anderen aan dat er discussies ontstonden over het imago van het LNBi en voor wie er ruimte was binnen de vereniging (ook binnen de Britse biseksuele gemeenschap(pen) spelen dergelijke discussies, zie Monro, 2015). Versimpeld gesteld ging de discussie vooral over in hoeverre de vereniging ruimte moest bieden aan de niet-monogame of meer "wilde" biseksuele personen die bijvoorbeeld actief waren in de BDSM of swingers scene. En, daarnaast, in hoeverre de inclusieve van de niet-monogame bi de beeldvorming beïnvloedde van biseksuele personen als promiscue, seksbelust, vreemdgangers, niet kunnen kiezen en van twee walletjes willen eten. Dit laatste punt van zorg was vooral te vinden bij een aantal monogame biseksuelen. Door expliciet te benadrukken dat er ruimte moest zijn voor iedereen – voor zowel de monogame biseksueel als de niet-monogame biseksueel – trachtte het bestuur een open sfeer te creëren voor eenieder.

Eén participant gaat nog wat dieper in op de mogelijke overlap tussen de biseksuele organisaties en de BDSM-wereld. In de herinnering van Ingrid was een belangrijk deel van de vrijwilligers binnen biseksuele organisaties ook actief binnen de BDSM, kink en/of poly wereld. Ook werden er regelmatig bij evenementen workshops gegeven over BDSM of polyamorie.

> Ingrid: Ja weet je, (…) ik kan me er wel iets bij voorstellen dat iemand die net uit de kast komt als bi, en totaal niks heeft met BDSM en dan ineens dit soort dingen ook allemaal om zich heen hoort en ziet, en dan het idee krijgt dat dat er dan dus ook bij hoort, dan denkt: "Nou, ik hoor hier toch geloof ik niet."

Ingrid had, net als de meeste andere sterkhouders, persoonlijk geen moeite met de expliciete incorporatie van BDSM in activiteiten van de Nederlandse bi-beweging of bi-activisten die ook duidelijk geïnteresseerd waren in BDSM. Wel geeft de participant aan dat dit afschrikwekkend *kan* werken voor nieuwe bezoekers van bi-evenementen, in het bijzonder voor mensen die nog worstelen met hun biseksualiteit of net uit de kast komen/zijn. Ernst reflecteert op een soortgelijke manier op de naturistische BiVak waar mogelijke geïnteresseerden in een kampeervakantie zich niet opgaven voor de BiVak vanwege het naturistische karakter. Openheid jegens BDSM, polyamorie, naturisme en kink toont aan dat de Nederlandse bi-beweging open staat voor minder normatieve vormen van (beleving van) seksualiteit, maar dit kan er mogelijk toe leiden dat mensen zich minder thuis voelen binnen biseksuele organisaties of overweldigd worden door de ruimte voor bi*seksualiteit*.

3.5 Overlap met andere scenes?

Homoseksuele en lesbische "scene"

Monro (2015) concludeert dat de biseksuele gemeenschap in wezen anders is dan de lesbische en homoseksuele gemeenschap in het Verenigd Koninkrijk. Een wezenlijk verschil is namelijk dat de homoseksuele en lesbische "scene" veel meer gecommercialiseerd is met bars, clubs, sauna's, hotels et cetera daar waar de bi-beweging vooral bestaat uit *do it yourself* activisme. In hun analyse van het LHBT+ leven in Brighton and Hove (Engeland) komen Browne en Bakshi (2011) deels tot een soortgelijke conclusie dat de homoseksuele gemeenschap een meer commercieel karakter heeft vergeleken met de plekken waar biseksuelen socialiseren. Ook een Nederlandse publicatie geeft aan dat de Nederlandse georganiseerde biseksuele gemeenschap vooral bestaat uit *do it yourself* activisme (Maliepaard, 2017a).

> Interviewer: De bi-gemeenschap, hoe zie jij die in vergelijking met de L- en H-gemeenschap? Zijn dat volgens jou hele andere gemeenschappen?

> Mike: Ja, een verschil wat ik wel zie is dat… Het blijft paradoxaal. Die homogemeenschap lijkt veel groter omdat er grotere organisaties zijn met, COC met die duizenden leden, die allemaal homo lijken te zijn maar misschien ook wel veel Bi's in rondlopen. Maar die dan ook door schaamte dat er niet voor uit durven te komen want dan vallen ze buiten hun groepje (…) Je merkt soms dat men gedwongen wordt om aan de normen en waarden van de groep te voldoen. De homogemeenschap lijkt dus veel groter, door de jaren heen, omdat die al een langere traditie hebben, en veel uitgaansgelegenheden bijvoorbeeld. Er zijn expliciet homo-uitgaansgelegenheden door het land en daardoor lijkt die community, een beetje kip en ei verhaal, veel groter. Het is en blijft heel moeilijk om structurele gelegenheden… De bi-scene heeft nooit een eigen gebouw of uitgaansgelegenheden gehad die gewoon expliciet en *dedicated* voor bi waren.

Zoals reeds genoemd in de introductie lijkt er nergens op de wereld echt een biseksuele scene te zijn ontstaan met structurele gelegenheden zoals bijvoorbeeld homo- en lesbische bars die vaak ruimtelijke clusters vormden (de voornoemde gaybourhoods, maar ook bijvoorbeeld de Regulierdwarsstraat in Amsterdam). Natuurlijk vinden er wel feesten plaats die zich expliciet richten op biseksuele personen, maar dit zijn vaak incidentele evenementen. Door de institutionalisering van de homogemeenschap en de commerciële voorzieningen is deze meer zichtbaar en lijkt het alsof de homoseksuele gemeenschap groter is dan de biseksuele gemeenschap.

Een ander interessant punt in de ervaring van de participant is dat er binnen de homoseksuele gemeenschap ook veel biseksuele personen rondlopen, maar die hier vanuit schaamte of vanuit bepaalde normen en waarden die heersen binnen de homoseksuele gemeenschap niet uitkomen voor hun biseksualiteit. De ervaring dat biseksuele personen in homoseksuele en lesbische organisaties niet willen uitkomen voor hun biseksualiteit wordt bevestigd in internationaal onderzoek (Hemmings, 2002; McLean, 2008). Zo laat McLean (2008) bijvoorbeeld zien dat biseksuele personen uit angst voor afkeuring of negativiteit niet open zijn over hun biseksuele voorkeur of identiteit. Feinstein en Dyar (2018) geven aan dat openheid voor de eigen seksuele voorkeur binnen lesbische en homoseksuele gemeenschappen kan leiden tot meer ervaren bi-negativiteit.

Meerdere deelnemers aan dit onderzoek zijn echter ook actief geweest binnen de bredere LHBT+-organisaties, bijvoorbeeld bij lokale COC afdelingen of bij een lokale afdeling van De Kringen (zie par 3.1). Het kan zijn dat iemand eerst actief was als bezoeker, organisator, en/of als activist binnen de homobeweging een organisatie die zich voornamelijk op homoseksuele en lesbische personen richt, maar ook dat mensen tegelijkertijd actief waren binnen de bi-beweging en bij een lokale afdeling van De Kringen.

> Chris: Ik was natuurlijk wel actief ook nog, in het COC, maar dat richtte zich toen, zeker toen, vooral op homo's en lesbische vrouwen. Bi's waren toch wel een beetje een uitzondering. En ik vond het wel heel prettig ook, om andere bi's te ontmoeten en ze te leren kennen. Ja, het is toch anders als wanneer je vooral in een homoseksuele omgeving functioneert.
> Interviewer: Ja. En hoe is het dan anders voor jou geweest?
> Chris: Nou ja, als je daar actief bent dan wordt er natuurlijk heel vanzelfsprekend aangenomen dat als je een relatie hebt, dat dat dan iemand van het eigen geslacht is, hetzelfde geslacht is.

Chris was reeds actief bij het COC alvorens actief te worden bij de bi-beweging in Nederland. Deze participant voelde zich redelijk thuis binnen het COC, maar toch niet helemaal. Dit kwam met name

doordat mensen binnen deze organisatie verwachten dat mensen die actief zijn ook homoseksueel of lesbisch zijn. Binnen biseksuele organisaties loopt men vanzelfsprekend minder tegen mononormatief gedachtegoed aan waardoor Chris zich meer thuis voelde in de Nederlandse bi-beweging. Dit wil trouwens niet zeggen dat Chris geen goede herinnering bewaarde aan zijn activisme bij het COC:

> Chris: Nou, het was ook wel een hele leuke tijd. (…) Het was wel een belangrijke club om toch aanspreekpunt te zijn voor veel mensen. Ja. En de meeste mensen waren best heel hartelijk en gezellig, dus dat.

Ook andere participanten waren op zoek naar een plek waar ze zich als biseksueel thuis konden voelen:

> Ingrid: net in die tijd stond er ook een oproep van de Kringen in Utrecht. Ik weet niet of je die kent?
> Interviewer: Ja.
> Ingrid: En ook heel expliciet stond er: "Ben je homo, lesbisch of bi?" Als dat er niet bij had gestaan, was ik er waarschijnlijk niet op af gegaan. Dus toen heb ik gereageerd. En kwam ik bij de beroemde Paul Hendrickx terecht. En daar heb ik het ook tegen gezegd, en die zei: "O wat grappig, want je bent nu al de derde die zich aanmeldt, die zich echt expliciet bi noemt." En toen zei hij: "Nou, ik ga jullie in ieder geval samen in één Kring zetten. En misschien is er ook nog wel een mogelijkheid om een aparte Kring te gaan organiseren." Die zag daar wel wat in. En dat is uiteindelijk ook gebeurd.
> Interviewer: Oké.
> Ingrid: Dus ik ben inderdaad gewoon in een Homo Jongerenkring begonnen, waar in ieder geval één of twee mensen in zaten die zich bi noemden. En op een gegeven moment ben ik samen met één van die mensen een aparte Bi Kring begonnen, en dat begon toen ook wel te lopen: we hadden echt gewoon een volle groep, we hadden twaalf mensen steeds, ofzo. Want dat heeft volgens mij wel een jaar of twee, misschien wel vijf jaar zelfs gelopen, dat weet ik eigenlijk niet eens meer precies. Dus dat deed ik ook nog, naast het LNBi bestuur deed ik dat ook nog.

Niet alleen het LNBi bood plek aan biseksuelen, ook andere organisaties zoals De Kringen boden een veilige plek aan biseksuele personen. Ingrid was eerst actief als bezoeker van een homojongerenkring en vervolgens initiatiefnemer van een specifieke bi-kring die meerdere jaren heeft bestaan. Daarin had Ingrid naar eigen zeggen vooral een hulpverlenersrol, terwijl deze participant in de homojongerenkring vooral actief lid was. Dergelijke specifieke kringen voor biseksuele personen hebben op verschillende plekken bestaan.

Harry reflecteerde in het interview kort op een ander punt, namelijk de neiging van homoseksuele en lesbische organisaties om gescheiden evenementen te houden voor mannen en vrouwen. Hoewel er binnen de Nederlandse bi-beweging ook enkele organisaties waren voor mannen of vrouwen – te denken valt aan een aantal lokale gespreksgroepen voor vrouwen of mannen – waren de meeste organisaties en activiteiten gemengd van karakter, zeker op nationaal niveau.

Tot slot noemen een aantal participanten dat het COC ook een faciliterende rol heeft gespeeld voor de Nederlandse bi-beweging. Verscheidene activiteiten vonden plaats op locaties van lokale afdelingen van het COC. Te denken valt aan een Herfstfeest van Gobi, de Love-to-love-you-Babi-Day

of de jaarlijkse Holland BiCon welke bijvoorbeeld meermaals gehouden is in de panden van COC Rotterdam en COC Haaglanden, en waar vrijwilligers van deze organisaties bijvoorbeeld bardienst draaiden.

Overlap met kink, BDSM en poly scene
Monro (2015) beargumenteert dat er wellicht meer overlap is tussen de biseksuele gemeenschap en de poly, kink en BDSM-gemeenschap. De nadruk op zelfzorg, zorgen voor anderen en ondersteunen van anderen zijn ook expliciet terug te vinden in deze scenes (Monro, 2015). In paragraaf 3.4 is hier al kort op ingegaan, en lijkt er inderdaad sprake van een overlap met deze scenes. Op z'n minst is er sprake van een expliciete openheid richting deze seksuele c.q. romantische interesses. Te denken valt aan een darkroom bij een Herfstfeest, workshops over polyamorie en bondage bij Holland BiCons en de EuroBiCons:

> John: Daar [bij de eerste EuroBiCon in Rotterdam] was kink ook al een redelijk onderwerp. Dus daar zat het al en daar zit het nog steeds. Ik zie het ook meer in de polyamorie en swingers zie ik het. Daar zat het misschien ook al wel. Maar die zijn gewoon duidelijker zichtbaar op het moment.

Verder was er ook de persoonlijke interesse van veel beeldbepalende personen uit de Nederlandse bi-beweging met polyamorie, BDSM, swingen of kink. Zonder in te gaan op de persoonlijke levenswijzen van beeldbepalende personen valt op dat veel van hen interesse hebben (gehad) in deze scenes. Mogelijkerwijs is er daarom een beeld ontstaan dat er veel overlap was tussen de Nederlandse bi-beweging en scenes die zich richten op BDSM, swingen of kink.

Tot slot, er was zeker ook sprake van deelname aan activiteiten met een duidelijk seksueel karakter, waar veel biseksuele personen op af kwamen. Vaak vonden deze activiteiten plaats buitenom (of na afloop van) de meer "formele" activiteiten:

> Eveline: We hadden toen zo'n groepje. [Naam] organiseerde op een gegeven moment toen ook seksfeesten in [plaats], daar zijn we nog een poosje mee bezig geweest. Daar kwamen allerlei bi-mensen bij elkaar.

> Eveline: Een aantal mensen… als we dan hier bijvoorbeeld een BiCon hadden, hadden we het hele huis vol met mensen die bleven slapen. We hadden een soort van na-feestjes nog, hier. Dat schept een leuke band met mensen. Hier en boven. Slaapzakken overal. En wat ze deden onderling… hè. Dat was altijd heel gezellig. We deden er zelf ook aan mee. Ja, daar hebben we toch behoorlijk wat leuke mensen aan overgehouden. Ja, het is nu een beetje verwaterd na een aantal jaren. Sommige mensen zien we nog steeds. (…) we hebben er een vriendengroep aan overgehouden.

3.6 Wat heeft het opgebracht

Het is natuurlijk uiterst lastig om te reflecteren wat iemands bi-activisme heeft opgebracht. Niet alleen binnen de bredere LHBT+ beweging c.q. emancipatie, maar ook wat de toegevoegde waarde is geweest voor bijvoorbeeld bezoekers van activiteiten. Door de jaren heen zijn er tal van grote en kleine activiteiten georganiseerd, zowel op Europees, nationaal alsook lokaal niveau. Er zijn, logischerwijs, geen SMART doelstellingen geweest om het succes te maken van al deze activiteiten. Kijkend naar de persoonlijke doelen van de activisten om actief te worden voor de Nederlandse bi-beweging (zie par 3.3) wordt getracht om hier te reflecteren op de "opbrengsten".

> Kate: Ik ben in Nederland wel op meer dingen trots. Maar dat zijn echt dingen, die zijn al allemaal afgelopen en die zijn soms erg klein geweest, maar waarvan ik weet dat ze voor mensen veel hebben betekend.

Ten eerste, activisten wilden een rol spelen in het ondersteunen van biseksuelen en het bieden van een warm bad. Bovenstaande quote van Kate laat zien dat deze sterkhouder erg trots is op de activiteiten van de Nederlandse bi-beweging. Hoewel deze beweging inderdaad qua omvang relatief klein is (geweest), zijn de activiteiten voor veel biseksuele personen zeer relevant geweest. De quote van Harry in paragraaf 3.3 laat zien hoe bijvoorbeeld bezoekers van een Holland BiCon helemaal kunnen ontplooien door het warme bad waarin ze terechtkomen. Verscheidene namen van individuen werden genoemd die inderdaad zich hebben kunnen ontplooien door de steun en aandacht van andere biseksuelen. Het voorbeeld van het mannenweekend waarbij mannen voor het eerst gingen praten over hun gevoelens laat goed zien wat de impact is geweest van het organiseren van activiteiten. Daarnaast, het gegeven dat veel mensen naar activiteiten van de Nederlandse bi-beweging toekwamen, maar na een paar jaar hier ook weer verdwenen kan mogelijk deels verband houden met een toegenomen zelfvertrouwen, zelfacceptatie en eigenwaarde, juist *door* het deelnemen aan activiteiten.

Daarnaast was een doel de zichtbaarheid van biseksuelen te bevorderen in de samenleving. Door voorlichtingsactiviteiten, politieke activiteiten (lees: lobbyen bij andere LHBT+-organisaties) hebben de sterkhouders zeker een bijdrage kunnen leveren aan de zichtbaarheid van biseksualiteit en bewustwording hiervan onder niet-biseksuelen. Het zichtbaar maken van biseksualiteit is op verschillende manieren gelukt, zo hebben een aantal sterkhouders een bijdrage geleverd aan televisie-uitzendingen over biseksualiteit, posters gemaakt over biseksualiteit, of bijvoorbeeld een brochure (bijv. “Bi in Beeld”) of voorlichtingen verzorgd bij LHBT+-organisaties of organisaties uit het maatschappelijk middenveld. Mike geeft aan op een concrete manier in gesprek te zijn gegaan met LHBT-organisaties over de onzichtbaarheid van biseksualiteit in hun materialen, met als doel dat biseksuelen zich ook daadwerkelijk welkom gaan voelen in die organisaties:

> Mike: Dus ik ben toen bij een paar clubs langsgegaan. Bij heel veel clubs ben ik toen langs die kramen gegaan en ik heb uitgelegd van: ”Ik ben van LNBI. Ik wil graag weten, zijn bi’s bij jullie ook welkom?” Dat was mijn openingsvraag. De meesten zijn dan al van: “Ja natuurlijk.” “Oh?” Dan keek even rond in de kraam en dan viel me op in veel gevallen dat in de kraam, in het voorlichtingsmateriaal, nergens dat te zien was. Dus de volgende vraag was dan: ”Hoe kan ik dat zien als ik bi ben en ik kom bij jullie voorbijlopen bij de kraam, en ik wil misschien wel bij jullie als jullie voor mij openstaan, maar dat zie ik nergens aan. Waarom zie ik dat dan niet? Dat is toch een beetje jammer, vindt u ook niet?” ”Ja, eigenlijk wel.”

Hoe zichtbaar is biseksualiteit in de Nederlandse samenleving? Biseksualiteit is toch nog vaak een onbekende seksuele identiteit; lang niet iedereen is op de hoogte dat er meer is dan alleen “homo/lesbisch” en “heteroseksueel.” Mike ging op Roze Zaterdag langs de kraampjes om duidelijk te maken dat er expliciet aandacht besteed moest worden aan biseksualiteit. Door het gesprek aan te gaan heeft deze participant willen bijdragen aan het verbeteren van de zichtbaarheid van biseksualiteit *en* de inclusie van biseksualiteit in de bredere LHBT-beweging. Dergelijke gesprekken kunnen zeker een bijdrage hebben geleverd aan de zichtbaarheid van biseksualiteit, helaas is er in dit interview niet op gereflecteerd in hoeverre dit ook daadwerkelijk heeft geleid tot aanpassingen in materialen van LHBT-organisaties. De wijziging van de statuten onder Pascal van der Maas is reeds

genoemd. Verder is bekend dat organisaties zoals het COC zich tegenwoordig explicieter positioneren als organisatie voor LHBT+ individuen, inclusief biseksuelen (COC, 2019).[9]

Tot slot zijn een aantal participanten actief geworden om te zorgen dat de Nederlandse bi-beweging zou blijven voortbestaan. Dit is zeker tijdelijk succesvol geweest; pas in 2019 is bekend geworden dat het LNBi opgaat in *People Pride Platform* en daarmee wordt de langst bestaande organisatie die zich specifiek richtte op biseksuelen opgeheven. Ook het bestaan van lokale organisaties zoals Gobi is gerekt door de inspanningen van sterkhouders uit de Nederlandse bi-beweging. Gedurende die jaren zijn er nog veel kleine en grote activiteiten uitgevoerd geweest door de bi-organisaties; op dit moment zijn er een aantal informele netwerken van (voormalige) vrijwilligers die bezig zijn met het nadenken over een nieuwe bi-organisatie. Deze mensen hebben elkaar veelal ontmoet bij activiteiten die nog georganiseerd zijn door de voormalige bi-organisaties zoals bijvoorbeeld de EuroBiCon uit 2016. Een lichtpuntje is de oprichting van Bi+ Nederland in de zomer van 2019. Verder moet echter geconcludeerd worden dat specifieke bi-organisaties afwezig zijn in Nederland met uitzondering van de in de introductie genoemde Bi-Café uit Nijmegen en Bijou uit Zuid-Holland. In hoeverre er nog een bi-kring bestaat is onduidelijk.

Naast bovenstaande doelen zijn de opbrengsten breder geweest, ook voor de biseksuele activisten zelf. Bijvoorbeeld:

> Interviewer: Ja. En hoe voelde dat voor jou, zeg maar, om deel uit te maken van [bi-organisatie]?
> Kate: Het heeft mij enorm gevormd. Het was één grote proeftuin van kijken of ik verantwoordelijkheid aan kan. Ik denk ook dat ik daardoor meer, sneller aan mijn identiteitsbevestiging ben gekomen, als je begrijpt wat ik bedoel.

Kate spreekt niet alleen over een versnelde identiteitsbevestiging door deelname aan een bi-organisatie, maar vooral over persoonlijke groei. Door in het diepe te worden gegooid met het initiëren en coördineren van allerlei activiteiten heeft deze participant veel meer inzicht gekregen in de eigen kwaliteiten, interesses en vaardigheden en heeft dus ook antwoord gekregen op de vraag in hoeverre die bepaalde verantwoordelijkheden kan dragen. Hierna is de sterkhouder nog actief geweest in een aantal andere functies en waren de opgedane ervaringen zeer relevant. Ook anderen geven aan dat de ervaringen met het organiseren van evenementen – de EuroBiCon's worden genoemd maar bijvoorbeeld ook het opzetten van een nieuwe gespreksgroep – zeer bruikbaar is (geweest) voor hun latere loopbaan en persoonlijke ontwikkelingen, bijvoorbeeld wat betreft leidinggeven.

Een tweede belangrijke opbrengst is dat een aantal sterkhouders vrienden, kennissen en andersoortige relaties hebben overgehouden aan hun actieve participatie in de Nederlandse bi-beweging. Het samen organiseren van activiteiten en het draaiende houden van de organisatie heeft gezorgd voor een goede klik tussen mensen:

> Mike: Op een gegeven moment krijg je dat je vrienden, dat je bij elkaar in persoonlijke sfeer thuiskomt en uitgaat, en dingen onderneemt. In die zin hebben we ook een aantal relaties

[9] In hoeverre dit vertaald wordt naar daadwerkelijke inclusie in cultuur, beleid, en activiteiten is geen onderdeel van dit onderzoek. De explicietere positionering van het COC om er niet alleen voor homoseksuele en lesbische personen te zijn, maar ook voor anderen binnen de LHBT+-afkorting, kan worden gezien in de berichtgeving op sociale media en website van het COC.

> eraan over gehouden die ook buiten de formele bi-sfeer ook in informele sfeer met elkaar omgingen en elkaar leerden kennen. Het waren wel vaak mensen die elkaar aardig goed kenden doordat je met elkaar door de jaren heen dingen organiseerde en elkaar tegenkwam op evenementen.

Het valt op dat sterkhouders vooral mede-activisten en organisatoren spreken, en minder met de doorsnee bezoekers van activiteiten (uitzonderingen daargelaten). Dit kan mogelijkerwijs verklaard worden door het intensieve samenwerken over de jaren waardoor mensen elkaar pas echt leren kennen (Maliepaard, 2017a; Schatzki, 2002). Daarnaast is het duidelijk dat participanten die zich (grotendeels) hebben teruggetrokken uit de Nederlandse bi-beweging steeds minder contact hebben met andere bi-activisten, organisatoren of bezoekers.

3.7 Blik op de toekomst en tips

De meeste participanten zijn op dit moment niet meer actief in de Nederlandse bi-beweging en hebben hier bewust voor gekozen: ze willen niet over hun eigen graf heen regeren en willen ruimte maken voor de nieuwe generatie bi-activisten. In totaal vier van de sterkhouders hebben op dit moment contact met de Nederlandse bi-beweging, één van hen is nog uitvoerend c.q. coördinerend, terwijl de overigen zo nu en dan iets doen. De overigen hebben vanwege persoonlijke ontwikkelingen weinig tot geen contact meer met de Nederlandse bi-beweging; daarentegen hebben sommigen nog wel contact met oude bekenden uit het bi-activisme (zie par 3.6).

Eén van de deelnemers geeft aan nog enige contact te hebben met de Nederlandse bi-beweging en reflecteert op de huidige biseksuele gemeenschap c.q. beweging:

> Interviewer: En als je nu nog kijkt naar de huidige bi-gemeenschap in Nederland?
> Ernst: Ja?
> Interviewer: Zou je die hetzelfde omschrijven als toen? Of is dat nu anders?
> Ernst: Ja, een paar jaar geleden was het allemaal wat actiever. Wat ik heel sterk vind aan het huidige bi-gebeuren, is in ieder geval dat ze nu eindelijk met die Pride gewoon met zo'n boot actief zijn. Dat ze dat nu gewoon een paar jaar van de grond krijgen, en dat dat ook heel goed is voor het zelfvertrouwen. Maar ik vind wel, juist als je zoiets op touw zet, dat je dan juist met de mensen die daar komen nog iets gaat dóen. Die mensen vinden het leuk, die voelen zich daar thuis. Ze hoeven allemaal niet voorzitter of secretaris te worden, maar daar kun je wel wat mee doen.

Ernst merkt op dat de Nederlandse biseksuele gemeenschap een stuk minder actief is vergeleken met diens "actieve dienst". Er wordt minder georganiseerd dan vroeger, maar wel weer hele andere dingen zoals de (LN)Bi Boot bij de Canal Parade van Pride Amsterdam. Dit is een compleet andere activiteit, en een activiteit waar al vele jaren naar uit werd gekeken door biseksuele activisten. Desalniettemin moet gezegd worden, aldus Ernst, dat er geen follow-up wordt gegeven aan de Bi Boot. Dit is in diens overtuiging een grote kans om juist mensen te betrekken bij bi-activisme, hetzij als vrijwilliger, hetzij als donateur. Met andere woorden, de Bi Boot is een goede ontwikkeling, maar verdere kansen die zich voordoen voor gemeenschapsvorming en voor de continuïteit van het LNBi worden niet met beide handen aangegrepen[10]:

[10] Hetzelfde zou gezegd kunnen worden over andere activiteiten zoals de EuroBiCon waar mogelijkheden om mensen te "binden" niet met beide handen zijn aangepakt.

> Ernst: En weet je, het LNBi is tegenwoordig een stichting, dus nou oké: "Het LNBi maakt het mogelijk, zou je allemaal een kleine donatie aan de stichting willen doen" – weet je wel? Het zijn van die kleine dingen waar je gewoon heel makkelijk iets mee kan, wat nu, naar mijn smaak, blijft liggen.

De Bi Boot was een typische activiteit waarbij duidelijk werd dat er mensen actief kunnen worden voor korte projecten. Een aantal geïnterviewde sterkhouders die op de hoogte waren van de Bi Boot noemen dit als een goed voorbeeld om biseksualiteit op een positieve manier onder de aandacht te brengen (zie ook Maliepaard, 2018b). Een andere participant geeft aan dat het belangrijk is om biseksualiteit te vieren en soms ook uit de band te kunnen springen, gelijkend de voornoemde Herfstfeesten:

> Eveline: Ja, concrete tips voor Nederlandse activisten heb ik niet zo, denk ik. Maar organiseer weer eens wat wilde feesten, zou ik zeggen. Leuke feesten. Het hoeft niet wild te zijn. Inclusieve feesten waar iedereen welkom is en waar iedereen rare dingen kan doen wat ze willen. Spring eens uit de band. Spring uit je hokje.

Opmerkelijk is dat de meeste tips gingen over zelfzorg, mogelijk doordat de sterkhouders zelf hebben ervaren hoe zwaar het kan zijn om binnen een kleine kerngroep te functioneren en activiteiten te organiseren. Mogelijk ook vanwege de normen en waarden van de biseksuele beweging waar zelfzorg en zorg voor anderen centraal staat (zie ook Monro, 2012). Een belangrijke tip:

> Kate: Doe in godsnaam wat je zelf leuk vindt om te doen. Doe ook vooral iets waar je wat van wil leren. Zoek een beetje grenzen op van wat je denkt dat je kunt. Vier je successen – vergeet vooral niet je successen te vieren. Want dat is de grote les na de eerste EuroBiCon. Dat was namelijk een groot succes, maar we waren allemaal te moe om het te vieren (…) Als jij bijvoorbeeld vegan bent, organiseer dan ook een conferentie met vegan food. Ga daar niet overheen. Doe dat gewoon en houd dat vast. Anders hou je het gewoon niet vol. Als je de hele tijd die grenzen verlegt omdat de community het wil… Nee, nee, nee. Jij bent de organisator, jij zit aan het stuur en jij hebt het voor het zeggen. Dus dat zijn wel dingen. Ja, en schaam je niet om hulp te vragen.

Naast het besturen, coördineren en initiëren van activiteiten is het belangrijk om ook stil te staan bij wat er is bereikt. Kate spreekt hier over een EuroBiCon maar het gaat ook over het vieren van de kleine successen. Vieren wat je bereikt hebt. Daarnaast, ook vooral goed je grenzen aangeven en voor jezelf blijven zorgen. Deze quote laat zeer duidelijk zien hoe belangrijk zelfzorg is in de ervaring van Kate. Zelfzorg komt ook terug in de quote van Ingrid, die ingaat op het aangeven van grenzen.

> Ingrid: En toen op een gegeven moment stond er ook iemand op mijn antwoordapparaat, van: "We zijn een programma aan het maken of je voor of tegen biseksualiteit bent." En toen dacht ik echt van: "Nee, hier ga ik gewoon niet aan meedoen, want dat vind ik gewoon eigenlijk helemaal het verkeerde uitgangspunt." Het is er gewoon, en daar kun je niet voor of tegen zijn. Je kunt er misschien moeite mee hebben, of niet, dat is dan wel een interessante discussie, maar je kunt niet zeggen…
> Interviewer: Het is er of niet.
> Ingrid: …"Ik ben tegen", ofzo, en dan is het er dus niet. Dus ik dacht echt van: "Nee, ik laat me niet in dat frame ("framing" heette het toen nog niet), ik ga me daar niet in laten duwen." Daar ben ik achteraf nog steeds heel tevreden over, dat ik dat niet gedaan heb.

Hoewel Ingrid het totaal niet erg vond om bij televisieoptredens op te draven en biseksualiteit een gezicht te geven, was niet elk programma geschikt voor Ingrid. Gedurende het interview reflecteert deze sterkhouder op het niet deelnemen aan dit specifieke tv-programma uit zelfbescherming. Ingrid kijkt nog steeds heel tevreden terug op het aangeven en bewaken van de eigen grenzen, zeker wat betreft deze specifieke aanvraag van een bekend televisieprogramma.

Tot slot nog een derde voorbeeld van zelfzorg, want zelfzorg heeft niet alleen te maken met het vragen om hulp of het duidelijk aangeven van grenzen. Zelfzorg is ook het functioneren in een prettige werkomgeving:

> Linda: Ja. En ik heb altijd gehad dat mensen met visie en die een bepaald ding willen bereiken, daar wil ik mee samenwerken. Maar niet met mensen die persoonlijk nog moeten groeien of zware problematiek hebben of het gezellig vinden om in een bestuurtje te zitten omdat het gezellig is… no way, dat is niks voor mij.

Deze participant heeft veel ervaring met bi-organisaties en besturen en benadrukt op verscheidene momenten in het interview dat zelfzorg van vitaal belang is. Een belangrijke tip is het samenwerken met mensen met een soortgelijke visie en niet met mensen die niet volledig de kar kunnen trekken van een organisatie. Redenen waarom mensen niet de kar kunnen trekken en daarmee ongeschikt zijn voor een bestuur zijn zware (mentale) problematiek[11], nog te veel te moeten groeien, of omdat mensen andere belangen hebben dan alleen het belang van de bi-organisatie. De nadruk op kundige mensen die gezamenlijk een visie nastreven – “dat de neuzen dezelfde kant opstaan” - en samen voor langere tijd de kar kunnen trekken komt ook naar voren in een latere quote van deze participant:

> Linda: Dus om een stukje zelfonderzoek te doen voordat je in een bestuur springt. Van goh, heb ik de goede kwaliteiten in me om het gewoon even minimaal vijf, maar liever tien jaar vol te houden. Dat snelle gewissel is slecht voor bi-land. Ieder jaar of elke twee jaar wisselen en dan weer ruzie dit en dan weer dat, dat is slecht voor bi-land. Dan ben je een slecht voorbeeld voor iedereen, ook voor bi’s, maar ook voor andere partijen. Het moeten kundige mensen zijn.

[11] Dit wordt door meerdere participanten aangehaald. Deze participanten geven wel expliciet aan dat er een plaats moet zijn voor biseksuelen met zware problematiek binnen de Nederlandse bi-beweging, maar niet binnen een bestuur omdat deze mensen over het algemeen niet de kar kunnen trekken of de verantwoordelijkheid aankunnen om een organisatie aan te sturen en bijbehorende taken uit te kunnen voeren.

4. Discussie en aanbevelingen

Deze rapportage heeft als doel een reconstructie te maken van de Nederlandse bi-beweging tussen medio jaren '90 en 2016. Wat opvalt is dat de nadruk niet ligt op een biseksuele gemeenschap als een verbeelde gemeenschap of als een gemeenschap van biseksuele personen die in dichte nabijheid van elkaar vertoeven. Een mogelijke verklaring hiervoor is de beperkte omvang van de "biseksuele gemeenschap" of biseksuele organisaties, of het gegeven dat veel biseksuelen moeite hebben met hokjes denken (Betts et al., 2008). De nadruk ligt vooral op een mengeling van enerzijds een gemeenschap gebaseerd op sociale interacties (met gedeelde normen, waarden, cultuur) waarbij "thuisvoelen" erg belangrijk is, en anderzijds een gemeenschap gebaseerd op persoonlijke netwerken. Wellicht dat de concrete insteek van het onderzoek ook een rol heeft gespeeld: een focus op de activiteiten, doelen, en ervaringen van een select groepje sterkhouders. De sterke nadruk op sociale interacties als basis voor een gemeenschap geeft eveneens aanleiding te denken dat er meerdere biseksuele gemeenschappen (hebben) bestaan. Te denken valt aan meerdere gemeenschappen gebaseerd op een kring c.q. gespreksgroep, op een lokale organisatie of bijvoorbeeld een evenement (zie Barker et al., 2012).

De ervaringen van de participanten spreken voor zich: de Nederlandse bi-beweging is klein en wordt gevormd door een kleine harde kern, waaromheen een flexibele schil van sympathisanten c.q. vrijwilligers zit. Deze laatste groep mensen helpt bij de organisatie van evenementen, doet hand en span diensten bij activiteiten en verzorgen workshops bij bijvoorbeeld een Holland BiCon. De eerste groep mensen, daarentegen, is bestuurlijk actief. Hierbij moet expliciet gezegd worden dat de besturen vooral uitvoerend zijn: zij organiseren de evenementen en zorgen voor de aansturing van de flexibele schil. Dit geldt zowel op landelijk als op lokaal niveau. Bi-activisme is *do it yourself* activisme.

De drie belangrijkste redenen om actief te worden in de Nederlandse bi-beweging waren de wens om anderen te ondersteunen en te *empoweren*, de zichtbaarheid van biseksualiteit te vergroten en bi-organisaties draaiende te houden. De bi-activisten hebben hier veelal op meerdere momenten een bijdrage aan geleverd, in meerdere hoedanigheden. Voorzichtig kan geconcludeerd worden dat met name het ondersteunen en *empoweren* van biseksuelen de geïnterviewden met de meeste trots vervulden, hoewel de bi-zichtbaarheid (inclusief het creëren van bewustzijn bij anderen) en het draaiende houden natuurlijk ook van wezenlijk belang waren om anderen daadwerkelijk een warm bad te kunnen geven en mogelijkheden te bieden voor zelfontplooiing.

Hoewel de meerderheid van biseksuelen geen mentale, fysieke of seksuele gezondheidsproblemen heeft (Ross et al., 2018), blijkt steeds weer uit onderzoek dat biseksuele personen een gemiddeld mindere gezondheid hebben vergeleken met heteroseksuele, homoseksuele en lesbische personen (Van Beusekom & Kuyper, 2018). Juist voor deze personen kunnen biseksuele organisaties een belangrijke bijdrage leveren, namelijk in het ondersteunen en het bieden van een thuis. Niet verrassend concludeert één van de participanten dat er relatief veel mensen met mentale problemen evenementen van Nederlandse bi-organisaties bezochten en geeft een ander aan dat er relatief veel mensen met een stoornis op het autistisch spectrum onderdeel zijn (of waren) van biseksuele gemeenschappen.

De openheid van de Nederlandse bi-beweging ten opzichte van diversiteit wordt door velen genoemd, bijvoorbeeld openheid richting transgender personen, mensen met een polyamoreuze levensstijl, maar ook voor BDSM, kink en swingers. Op verscheidene momenten heeft dit binnen het bestuur en achterban van het LNBi geschuurd tussen wat je simplistisch zou kunnen omschrijven als biseksuelen die juist geen vooroordelen over biseksualiteit (promiscue, seksbelust etc.) wilden

versterken en biseksuelen die juist zo inclusief mogelijk wilden zijn. Ook deze bevinding geeft aan dat er moeilijk te spreken is over één biseksuele gemeenschap.

Een mogelijk onbedoeld effect van het imago dat de Nederlandse bi-beweging openstond voor niet-normatieve seksuele voorkeuren zoals BDSM en kink, maar bijvoorbeeld ook voor naturisme, was dat mensen die nog met hun biseksualiteit worstelden zich mogelijk overweldigd zouden voelen door de aandacht voor bi*seksualiteit*. Hier zou verder onderzoek naar kunnen plaatsvinden onder biseksuelen die in aanraking zijn geweest met de biseksuele organisaties in Nederland.

De relatie tussen de Nederlandse bi-beweging en andere LHBT+-organisaties laat zich moeilijk omschrijven. Enerzijds was er sprake van samenwerking op lokaal niveau, anderzijds is er altijd wat spanning geweest op nationaal niveau. Desalniettemin zijn vele sterkhouders uit de Nederlandse bi-beweging ook actief (geweest) binnen andere LHBT+-organisaties en hebben ze zich hier ook prima vermaakt. Bi-organisaties en specifieke bi-gespreksgroepen binnen LHBT+-organisaties ervoeren de sterkhouders meer als een thuis en als een warm bad vanwege het ontbreken van mononormatieve assumpties en het samen zijn met gelijkgestemden die elkaar begrepen en dezelfde taal spraken.

De Nederlandse bi-beweging heeft door het organiseren van activiteiten en door belangenbehartiging een belangrijke betekenis gehad voor individuele biseksuelen en nog steeds. Meerdere sterkhouders spreken over de waarde voor bezoekers van evenementen, waarbij een toegenomen zelfvertrouwen en zelfontplooiing van bezoekers werd genoemd, maar ook over de waarde voor henzelf: het ontmoeten van nieuwe vrienden en relaties, identiteitsbevestiging en het opdoen van nieuwe vaardigheden en kwaliteiten worden genoemd.

Helaas is er ondanks de inspanningen van de sterkhouders en andere vrijwilligers, in tegenstelling tot bijvoorbeeld Duitsland en het Verenigd Koninkrijk[12], een verschraling waar te nemen van de Nederlandse bi-beweging[13]. In feite, zijn er nog her en der wat activiteiten zoals de Bi-Boot maar is er geen structurele bi-beweging te identificeren. Uitzondering hierbij zijn een aantal lokale organisaties c.q. activiteiten welke reeds genoemd zijn (Bi-Café Nijmegen, Bi Bar in Arnhem,[14] Bigroep Amsterdam en Bijou in Zuid-Holland). Sterkhouders geven aan dat de schwung mist en dat er eveneens te weinig aandacht is geweest voor het bouwen aan een achterban of, specifieker, een biseksuele gemeenschap in Nederland.

Aanbevelingen

Dit rapport is gebaseerd op *life (hi)story* interviews met 9 sterkhouders uit de Nederlandse bi-beweging. Twee aanbevelingen voor vervolgonderzoek zijn:

- Het interviewen van de “nieuwe generatie” bi-activisten (zij die vooral actief zijn sinds 2015) met dezelfde methode en vragenlijst om vervolgens hun ervaringen en opvattingen te contrasteren met de bevindingen uit deze rapportage.
- Een behoefteonderzoek onder mensen die zich aangetrokken voelen tot mensen van meerdere geslachten c.q. genders om te verkennen wat *zij* belangrijke en gewenste activiteiten, speerpunten, normen en waarden vinden voor de huidige biseksuele beweging in Nederland en voor de langere termijn.

[12] Zie bijvoorbeeld https://www.bine.net/content/gruppenliste of www.bicommunitynews.co.uk
[13] Verscheidene sterkhouders schetsen een parallel tussen deze verschraling en een algemene trend in de samenleving: de terugloop van het verenigingsleven.
[14] Gasten zijn lang niet altijd biseksueel. Activiteit niet bepaald goedlopend, maar organisatie wil veilige haven blijven bieden voor biseksuelen. Persoonlijke communicatie met COC Midden-Gelderland.

Organisaties voor biseksuele personen kunnen een bijdrage leveren aan de emancipatie van biseksualiteit, het ondersteunen van biseksuele personen in Nederland en het faciliteren van sociale ontmoetingen tussen biseksuelen. Op basis van de interviews met de negen sterkhouders zijn de volgende drie aanbevelingen geformuleerd voor biseksuele organisaties:

- Biseksuele organisaties moeten een balans vinden tussen politieke activiteiten en activiteiten gericht op de achterban: Representatie van biseksualiteit, en belangenbehartiging, is belangrijk bij LHBT+-organisaties, overige organisaties in het sociaal domein en binnen de overheid. Biseksuele personen zijn echter de primaire achterban van biseksuele organisaties; empowerment en ondersteuning van biseksuelen is een belangrijk doel geweest in het verleden en heeft veel betekend voor biseksuele personen. Het hebben van een zichtbare achterban versterkt daarnaast ook de mogelijkheden voor belangenbehartiging.
- Biseksuele organisaties moeten aan capaciteitsvergroting doen en professionaliseren. Tot op heden zijn organisaties vooral afhankelijk (geweest) van individuen of kleine groepjes activisten. Voor de continuïteit van activiteiten en voor het mentaal en fysiek welbevinden van activisten en andere vrijwilligers is het belangrijk dat organisaties hun kern van structurele vrijwilligers uitbreiden.
- Besturen van biseksuele organisaties dienen een heldere en positieve visie en doelstellingen te hebben die leidend moeten zijn; niet de persoonlijke doelstellingen van individuen. Dit kan bestuurlijke crises voorkomen en ervoor zorgen dat gezamenlijk de kar wordt getrokken in plaats van dat er afhankelijkheid bestaat van één of enkele personen die, daarnaast, ook onevenredig veel verantwoordelijkheid dragen. De nadruk op de “blije bi” zou prioriteit moeten hebben.

5. Bibliografie

Anderson, B. (2006). *Imagined communities: Reflections on the origin and spread of nationalism*. Londen: Verso.

Applebee, J. (2015). *The Bi's of Colour History Survey Report.* Geraadpleegd van https://bisexualresearch.files.wordpress.com/2015/06/bis-of-colour-survey-report.pdf

Atkinson, R. (2002). The life story interview. In: J. F. Gebrium & J. A. Holstein (Red.), *Handbook of interview research: Context & method* (pp. 121-140). Londen: Sage Publications.

Barker, M. J., Richards, C., Jones, R., Bowes-Catton, H., Plowman, T., Yockney, J. & Morgan, M. (2012) *The bisexuality report: Bisexual inclusion in LGBT equality and diversity.* Geraadpleegd van http://www.bisexualindex.org.uk/uploads/Main/TheBisexualityReport.pdf

Betts, P., Wilmot, A., & Taylor, T. (2008). *Developing survey questions on sexual identity: Exploratory focus groups.* Geraadpleegd van https://www.ons.gov.uk/file?uri=/methodology/classificationsandstandards/sexualidentityguidanceandprojectdocumentation/sexidentfocgrorpt_tcm77-181171.pdf

Bi-Nieuws (1992). Jaargang 8, nummer 2.

Bi-Nieuws (2002a). Jaargang 18, nummer 3.

Bi-Nieuws (2002b). Jaargang 18, nummer 4.

Bowes-Catton, H., Barker, M. J., & Richards, C. (2011). 'I didn't know that I could feel this relaxed in my body': Using visual methods to research bisexual people's embodied experiences of identity and space. In: P. Reavey (Red.), *Visual methods in psychology* (pp. 255–270). Londen: Routledge.

Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology, 3*(2), 77-101.

Brown, M. (2014). Gender and sexuality II: There goes the gayborhood? *Progress in Human Geograph*y, *38*(3), 457−465.

Browne, K. & Bakshi, L. (2013). *Ordinary in Brighton? LGBT, activisms and the city.* Aldershot: Ashgate.

COC. (2019). Betere wettelijke bescherming voor biseksuelen in de maak. Geraadpleegd van https://www.coc.nl/politiek-2/betere-wettelijke-bescherming-voor-biseksuelen-in-de-maak

Eadie, J. (1993). Activating bisexuality: Towards a bi/sexual politics. In: J. Bristow & A. R. Wilson (Red.), *Activating theory: Lesbian, gay, bisexual politics* (pp. 31−46). Londen: Lawrence & Wishart.

Felten, H. & Maliepaard, E. (2015). *Biseksualiteit 10 keer vraag en antwoord*. Geraadpleegd van https://www.movisie.nl/sites/movisie.nl/files/publication-attachment/Handreiking-Biseksualiteit-10-keer-vraag-en-antwoord%20%5BMOV-6497303-1.0%5D.pdf

Formby, E. (2017). *Exploring LGBT spaces and communities: Contrasting identities, belongings, and wellbeing.* Londen: Routledge.

Hansson, H. (1990). *Biseksuele levens in Nederland*. Amsterdam: Orlando.

Hemmings, C. (2002). *Bisexual spaces: A geography of gender and sexuality.* Londen: Routledge.

Knopp, L. (2007). From lesbian and gay to queer geographies: Past, prospects and possibilities. In: K. Browne, J. Lim & G. Brown (Red.), *Geographies of sexualities: Theory, practices and politics* (pp. 21−28). Aldershot: Ashgate.

Maliepaard, E. (2015). Bisexual citizenship in the Netherlands: on homo-emancipation and bisexual representations in national emancipation policies. *Sexualities, 18*(4), 377-393.

Maliepaard, E. (2017a). Bisexuality in the Netherlands: Connecting bisexual passing, communities, and identities. *Journal of Bisexuality, 17*(3), 325-348.

Maliepaard, E. (2017b). Bisexual safe spaces on the internet: Analysis of an online forum for bisexuals. *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie, 108*(3), 318-330.

Maliepaard, E. (2018a). Spaces with a bisexual appearance: Reconceptualizing bisexual space(s) through a study of bisexual practices in the Netherlands. *Social and Cultural Geography*, 19pp. (nu als *OnlineFirst* te lezen)

Maliepaard, E. (2018b). Biseksuele ruimte op Amsterdam Pride. *AGORA, 34*(1), 43-45.

McLean, K. (2008). Inside, outside, nowhere: Bisexual men and women in the gay and lesbian community. *Journal of Bisexuality, 8*(1-2), 63–80.

Monro, S. (2015). *Bisexuality: Identities, politics, and theories.* Basingstoke: Palgrave MacMillan.

Ross, L. E., Salway, T., Tarasoff, L. A., MacKay, J. M., Hawkins, B. W. & Fehr, C. P. (2018). Prevalence of depression and anxiety among bisexual people compared to gay, lesbian, and heterosexual individuals: A systematic review and meta-analysis. *The Journal of Sex Research, 55*(4-5), 435-456,

Rust, P. (2000). Make me a map. *Journal of Bisexuality, 1*(2−3), 47−108.

Sibalis, M. (2004). Urban space and homosexuality: The example of the Marais, Paris' "Gay Ghetto". *Urban Studies, 41*(9), 1739−1758.

Schatzki, T. R. (2002). *The site of the social: A philosophical account of the constitution of social life and change.* University Park, PA: Pennsylvania State University Press.

Toft, A., & Yip, A. K. (2018). Intimacy negotiated: The management of relationships and the construction of personal communities in the lives of bisexual women and men. *Sexualities, 21*(1-2), 233-250.

Van Alphen, E. C. J. (2017). Erasing bisexual identity: The visibility and invisibility of bisexuality as a sexual identity in the Dutch homosexual movement, 1946-1972. *Journal of Homosexuality, 64*(2), 273-288.

Van Beusekom, G. & Kuyper, L. (2018). LHBT-Monitor 2018: De leefsituatie van lesbische, homoseksuele, biseksuele en transgender personen in Nederland. Geraadpleegd van https://www.scp.nl/Publicaties/Alle_publicaties/Publicaties_2018/LHBT_Monitor_2018

Van Lisdonk, J. & Keuzenkamp, S. (2017). Towards bi-inclusive policies: Suggestions based on research on Dutch same-sex attracted young people. *Sexuality Research and Social Policy, 14*(2), 206-222.

Voss, G., Browne, K., & Gupta, C. (2014). Embracing the "and": Between queer and bisexual theory at Brighton BiFest. *Journal of Homosexuality,* 61(11), 1605–1625.